

Kalkınma

AZERBAYCAN SEKTÖR RAPORLARI

TARIMSAL SANAYİ

- **Gıda ve İçecek Ürünleri**
- **Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası**

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MÜDÜRLÜĞÜ

**Haziran 2008
ANKARA**

SUNUŞ

Bu çalışma, Azerbaycan **Tarım Sal Sanayi** ve onun alt-sektörleri arasında tasnif edilen;

- **Gıda ve İçecek Ürünleri İmalatı,**
- **Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası İmalatı'nı**

kapsayan bir "**Sektörel Görünüm**" mahiyetinde olup temel amacı; sektörün mevcut ve potansiyel durumunu ortaya koymak ve bu durumu belirleyen faktörlerin, yatırım kararları üzerindeki etkilerini inceleyerek, yatırımcıların karar alma sürecine katkıda bulunmaktır.

Çalışmayı gerçekleştirmek amacıyla **Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü** Müdür Yardımcıları **Ömür GENÇ** ve **Mustafa ŞİMŞEK** ile Kıdemli Ekonomist Uzmanlar **Filiz KESKİN**, **Fulya BAYRAKTAR** ve **Ahmet Hakan ATİK** 27 Nisan - 03 Mayıs 2008 tarihleri arasında Bakü/Azerbaycan'a bir iş seyahati düzenlemiştir.

Çalışma kapsamında yapılan analiz ve değerlendirmeler, esas itibariyle **Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi** tarafından yayınlanan en son tarihli ve güncel verilerin işlenmesi, yorumlanması ve buna dayalı çıkarımlarda/önerilerde bulunulması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Yorum ve değerlendirmelerin güvenilirliğini artırıcı bir husus olarak, yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bildiğimiz, Azerbaycan'da konuyla doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunan kişi ve kurum temsilcileri(*) karşılıklı yapılan görüşmelerden elde edilen bilgi ve tecrübelerden de faydalanılmıştır.

---

* Azerbaycan'da temasta bulunulan ve bilgi temin edilen kurumlar: T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, AZPROMO (Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation), Ata Holding, Azerbaijan Investment Company, MAP International Consulting & Investment, AZERSUN Group, USAID, TİKA, National Confederation of Entrepreneurs Organizations of Azerbaijan Republic, Azerbaycan Türkiye İş Adamları Birliği, Azerbaycan İktisadî Kalkınma Bakanlığı, Azerbaycan-Türk Sanayicileri ve İşadamları Beynelhalk Cemiyeti (TUSİAB).

**GIDA VE İÇECEK
ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi.....	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler	4
4. Dış Ticaret.....	5
4.1. Dış Ticaret Hacmi	5
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	6
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	7
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	7
7. İşgücü Verimliliği.....	8
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet.....	9
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler.....	9
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	10
9.2. Yabancı Para Politikası	10
9.3. Vergiler	11
9.4. Özelleştirme.....	11
10. SWOT Analizi.....	12
11. Genel Değerlendirme	13
Ek: Azerbaycan Gıda ve İçecek (Tütün Dahil) Sektörü Göstergeleri	15

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Gıda ve İçecek (tütün dahil) Sektörü, Azerbaycan ekonomisinde **Tarımsal Sanayi Sektörü**nün alt-sektörleri arasında tasnif edilmekte ve değerlendirilmektedir. Azerbaycan'da tarımsal ürün çeşitliliği ve hammadde kaynaklarının bolluğu, gıda ve içecek sanayiinin gelişmesine zemin hazırlayan faktörlerin başında yer almaktadır. Mevsimlik ürünlerin mevsim dışında tüketilebilmesi ve mümkün olduğunca ürün telefatından kaçınabilmek amacıyla ev tipi konservecililiğin gelişmesine çaba gösterilmiştir. Daha sonra bu sektörde küçük ölçekli işletmelerin kurulması aşamasına geçilmiştir. Büyük üretim hacmine sahip gıda üretim tesislerinin kurulmasına ise 20. yüzyılın başlarında geçilebilmiştir. Gıda sanayiinin iktisadî bölgelere yerleştirilmesinde, bölgelerin iklim ve toprak yapısına uygun tarımsal ürünlerin üretilmesi, işgücü potansiyeli ve enerji kaynakları gibi hususlar dikkate alınmıştır.

Sektörde, 70'li ve 80'li yıllarda yetmiş sekiz adet yeni tesis kurulmuştur. Bunlar arasında Bakü'de kurulan otuz yedi adet şarap üretim tesisi ve otuz bir adet unlu mamuller üretim tesisi; Gence ve Migeçevir'de kurulan et kombinaları; Lenkeran-Astara'da çay işleme tesisi; Zagatala'da tütün işleme tesisi; Hövsan'da balık işleme ve konserve üretim tesisleri yer almaktadır. Gıda sanayiinin yan ürünlerinden yararlanılarak hayvancılıkta kullanılan yem miktarında da önemli artışlar sağlanmıştır.

Azerbaycan'da gıda işleme sanayii üç ana bölümden oluşmaktadır: *Et ve et ürünleri işleme, süt ürünleri üretimi ve sebze ve meyve konservecililiği*. Gıda ürünleri, ithal ikamesi açısından Hükümetin öncelikli gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu politikanın nispi başarısına ve gıda ürünlerinin Azerbaycan'ın ithalatındaki önemini azalmasına rağmen, pek çok alanda hâlâ dikkate değer fırsatlar söz konusudur.

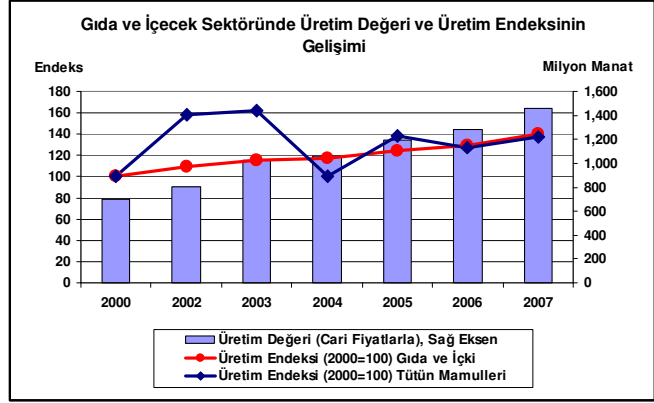
Çok sayıda küçük ölçekli işletme süt ürünlerinin işlenmesiyle uğraşmakta ve birkaç orta ve büyük ölçekli şirket ise paketleme ve toptancılıkla ilgilenmektedir. Azerbaycan'da on iki adet et işleme fabrikası olup bunların büyük bölümü özel sektöre aittir. Konservecilik sanayiinde, daha önceleri devlete ait bulunan kırk üç fabrika faaliyet göstermektedir ve bunlar da günümüzde özel sektöre devredilmiş durumdadır. Öte yandan, yerel tarımsal ürünleri piyasaya arz edebilmek için depolama ve gıda işleme tesislerinin önemli ölçüde yenilenmesi ve rehabilite edilmesine ihtiyaç duyulduğu da bir gerçektir.

Gıda ürünleri, ithal ikamesi açısından Hükümetin öncelikli gündem maddesini oluşturmaktadır. Bu politikanın nispi başarısına ve gıda ürünlerinin Azerbaycan'ın ithalatındaki önemini azalmasına rağmen, pek çok alanda hâlâ dikkate değer fırsatlar söz konusudur.

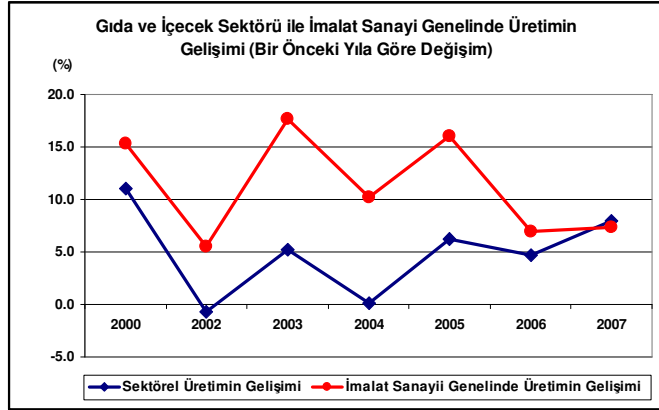
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Gıda ve içecek ürünleri üretiminin GSYİH içindeki payı 2000 yılında %2 seviyesindeyken, 2003 yılında %3.5'e yükselmiş; 2006 yılında %0.9; 2007 yılında da %0.7 düzeyine gerilemiştir.
- Gıda ve içecek sektöründe (tütün dahil) üretim endeksi, 2000–2007 döneminde genel olarak yükseliş trendi göstermektedir. 2000'de 100 olan endeks değeri, gıda ve içecek ürünleri üretiminde 2007 yılında 140 düzeyine yükselirken, aynı yıl, tütün mamulleri üretiminde endeks değeri 136.9 olmuştur. Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde üretim endeksi devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2007'de 276.1 düzeyine ulaşmıştır.

- Gıda ve içecek üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı, 2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre 2000'de %3.2 iken, dalgalı bir seyir izleyerek, 2006 yılında %2.1'e, 2007 yılında ise %1.8'e gerilemiştir.

- Sektörde 2000 yılında 698.9 milyon manat olan üretim değeri, 2005 yılında 1,197.6 milyon manat seviyesine yükselmiş; 2007 yılında ise 1,457.1 milyon manat düzeyine ulaşmıştır.
- 2000 yılında gıda ve içecek üretimi bir önceki yıla göre %11 oranında artış göstermesine karşın, 2002 yılında %0.7 azalmıştır. Buna mukabil, 2006 ve 2007 yıllarında üretim, sırasıyla %4.7 ve %8 oranında artış göstermiştir.

- Üretimin mülkiyete göre dağılımı incelendiğinde; 2006 yılı itibariyle gıda ve içecek üretiminin %99.5'inin özel sektör tarafından yapıldığı, tütün ürünleri üretiminde ise üretimin tamamının özel sektör eliyle gerçekleştirildiği görülmektedir.
- 2007 yılı istatistiklerine göre, Azerbaycan'da üretilen şeker miktarı 136.3 bin ton; süt miktarı 498.9 milyon litre; sosis ürünleri 2.3 bin ton; peynir ve çeşitleri 34.2 bin ton; tereyağı 14.4 bin ton; margarin 14.7 bin ton; çay 7.6 bin ton; tütün 1,039 ton; makarna 4.4 bin ton; unlu mamuller 966 bin ton; bira 32.1 milyon litre; üzüm şarabı 6.1 bin litredir.

Üretimin büyük ölçüde özel sektör eliyle gerçekleştirildiği gıda ve içecek sektörünün GSYİH ve sanayi hâsılasına katkısı yıllar itibariyle azalmıştır.

Sektörde üretim endeksi artış göstermesine rağmen, bu artış sanayi sektörü performansının altında kalmıştır.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

- Azerbaycan gıda ve içecek sektöründe devlet kontrolü bulunmamaktadır.
- Sektörde tekeli piyasası yoktur.
- Sektörde fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

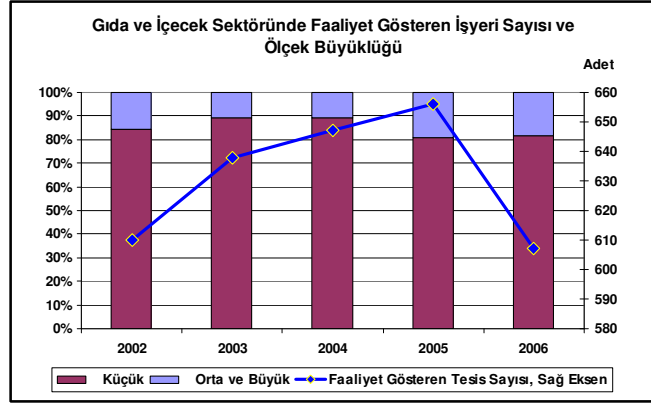
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık sürecinin sonucunda, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi gıda ve içecek sektöründe

de hızlı bir özelleştirme faaliyeti yaşanmıştır. Devlet işletmelerinin veya kolektif üretim tesislerinin büyük bölümü özel sektöre devredilmiş ve bu yönde önemli teşvikler sağlanmıştır.

Gıda ve içecek sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşmak mümkündür:

- 2000 yılı itibariyle sektörde faaliyet gösteren toplam (devlet+özel) firma sayısı 481 adet iken, bu sayı 2002 yılında 610'a yükselmiş, 2003'te 638 olmuş; 2005'te 656'ya yükselmiştir. 2006 yılı itibariyle sektörde faaliyet gösteren tesis sayısı bir önceki yıla göre %7.5 oranında azalarak 607'ye inmiştir.
- 2000–2006 döneminde %56.3 oranında artış gösteren özel sektöre ait tesis sayısı 563'e ulaşmış; buna mukabil devlete ait tesis sayısı %63.6 oranında azalarak 121'den 44'e düşmüştür.

- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; 2002 yılında işyeri sayısının %84.3'ünün küçük işletmeler, %15.7'sinin de orta-büyük işletmelerden oluştuğu dikkati çekmektedir. 2006 yılı sonunda küçük işletmelerin payı %81.5'e gerilemiştir.
- Sektörde 2007 yılı itibariyle gerçekleşen 1,457.1 milyon manatlık üretim değerinin %30.7'si orta ve büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilirken, %69.3 gibi önemli bölümü de küçük işletmeler tarafından sağlanmıştır.
- Gıda ve içecek sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı 2000–2006 dönemi itibariyle %20'nin üzerinde kalmış; 2000 yılında %24.4; 2004 yılında %26.5; 2006 yılında %22.8 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde ferdi işletme sahiplerinin sayısı ise 2000 yılında 1,015 kişi iken; 2000–2006 döneminde %137 oranında artış göstererek, 2006 yılında 2,404 kişi olmuştur.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

- Azerbaycan'da gıda ve içecek ürünleri imalatı daha ziyade Bakü şehri ve Aran iktisadi bölgesinde yoğunlaşmıştır.
- 2006 yılı itibariyle sektörde sağlanan 396.8 milyon manatlık üretimin (hane halkı üretimi hariç) %47.6'lık bölümü Bakü şehrinde gerçekleştirilirken, %20.9'u Aran, %8.7'si Gence, %7.7'si Nahçıvan,

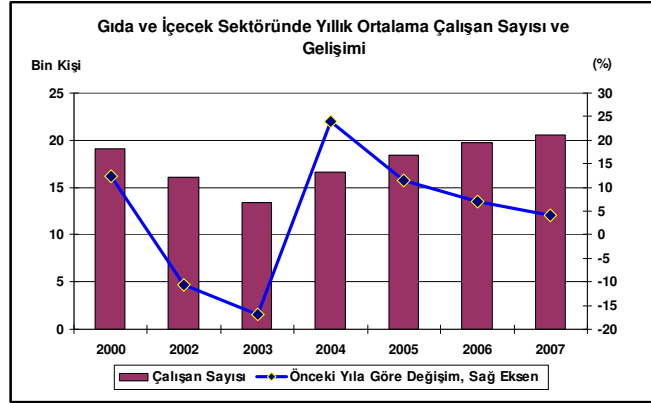
Gıda ve İçecek Ürünleri Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	189,000.0	47.6
Abşeron	27,510.0	6.9
Gence-Kazak	34,588.0	8.7
Şeki-Zagatala	3,394.0	0.9
Lenkeran-Astara	3,582.0	0.9
Kuba-Kaçmaz	24,033.0	6.1
Aran	82,897.0	20.9
Yukarı Karabağ	105.8	0.0
Dağlık Şirvan	1,030.0	0.3
Nahçıvan	30,536.0	7.7
Toplam Üretim	396,675.8	100.0
Not: Hanehalkı üretimi hariç.		

%6.9'u Abşeron ve %6.1'i de Kuba Kaçmaz iktisadî bölgesinde elde edilmiştir.

3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

Azerbaycan gıda ve içecek sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2000–2007 döneminde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte az da olsa artmıştır. Bu gelişme hem sektörde hem de sanayinin genelinde ortalama ücretlerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. İstihdama ilişkin istatistikler, sektörde emek yoğunluğunun hâlâ yüksek olduğuna işaret etmektedir.

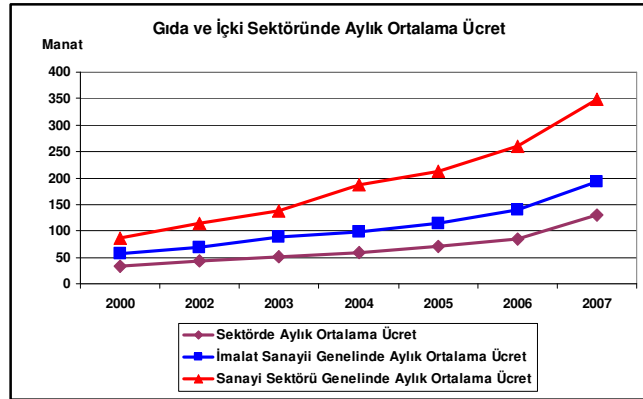
- 2000 yılında sektörde 19,1 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2007 yılına gelindiğinde 20.5 bine çıkmıştır.
- Sektörde çalışan sayısı 2002 ve 2003 yıllarında azalış gösterirken, 2003–2007 döneminde sürekli bir artış göstermiştir. Sektörde çalışan sayısı 2004 yılında bir önceki yıla göre %23.9 artarak 16.6 bine çıkmış, 2007'de ise %4.1 oranında artış göstererek 20.5 bin düzeyine yükselmiştir.

- Gıda ve içecek üretimi sektöründe çalışanların sanayi sektöründe istihdam edilenler içindeki payı, 2003–2007 periyodunda yaklaşık olarak %10'lar seviyesinde seyretmiştir.

- 2000 yılında gıda ve içecek sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 32.6 manat iken, bu tutar 2007 yılına gelindiğinde 129.8 manata ulaşmıştır. 2000–2007 döneminde sektörde ortalama aylık ücret artışı yaklaşık %298'dir.

- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayii ve sanayi sektörü genelinin altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349.7 manattır.

- 2000–2007 aralığında, gıda ve içecek sektöründe nominal ücret artış oranları, genellikle (2004, 2005 ve 2007 yılı hariç olmak üzere) imalat sanayiindeki nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

- 2003 yılında sektörde %15.5 oranında nominal ücret artışı gerçekleşirken, ücret artışı 2005 yılında %22, 2007 yılında ise %52.3 düzeyinde olmuştur. Öte yandan, 2007 yılında imalat sanayii genelindeki nominal ücret artış oranı ise %37.9'dur.

Sektörde, aylık ortalama ücretlerin düşük olması yatırımların kârlılık oranlarını yükseltmektedir.

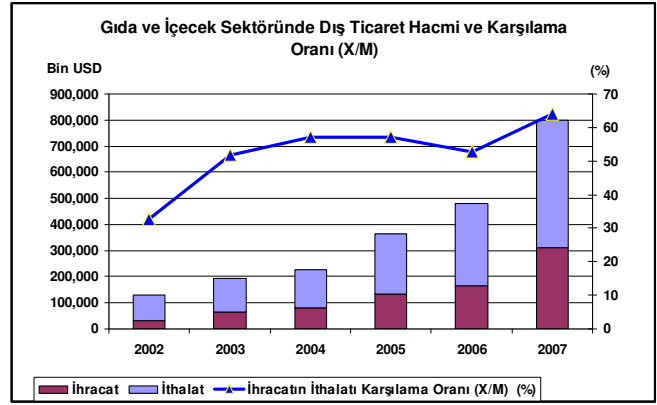
4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Gıda ve içecek sektöründe 2002 yılı itibariyle 129.6 milyon USD olan dış ticaret hacmi, 2002–2007 dönemi genelinde %517 oranında artış göstererek 2007 yılında 800 milyon USD düzeyine yükselmiştir. Sektörün 2002–2007 dönemindeki toplam ticaret hacmi ise 2.2 milyar USD düzeyine ulaşmıştır.

- 2002–2007 dönemi itibariyle gerçekleşen ticaret hacminin önemli bir bölümünü ithalat oluşturmaktadır. Bu dönemdeki toplam ticaret içerisinde ithalatın payı %64 iken, ihracatın payı %36 olmuştur

- Sektör dış ticaret hacmi içerisinde tütünün payı önemli düzeyde olup bunun önemli bölümü de ithalattan oluşmaktadır. 2002–2007 döneminde gerçekleşen toplam ticaret hacmi içinde tütün, %23 oranında pay almaktadır.

- Sektör dış ticaret hacmi içerisinde tütünün payı dikkate alınmadığında, 2007 yılı itibariyle dış ticaret hacmi 597.4 milyon USD olmaktadır.
- Sektör dış ticaret hacmi içinde diğer bir önemli ürün grubu ise şeker ve şekerleme ürünleridir. 2002–2007 dönemi itibariyle toplam ticaret hacmi içinde %23'lük paya sahip olan şeker ve şekerleme ürünlerini payı, 2007 yılında %36 olarak gerçekleşmiştir.

4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

- 2002–2007 döneminde yaklaşık dokuz kat artış gösteren gıda ve içecek sektörü ihracatı 2007 yılı sonunda 312.5 milyon USD seviyesine; 2002–2007 dönemindeki toplam ihracat hacmi ise 790 milyon USD düzeyine ulaşmıştır.
- Sektör ihracatı içerisinde hayvansal ve bitkisel yağlar ile şeker ve şeker ürünlerinin payı bir hayli yüksektir. 2007 yılı itibariyle gıda ve içecek sektörü (tütün dahil) ihracatı içinde şeker ve şeker ürünlerinin payı %48, hayvansal ve bitkisel yağların payı ise %27'dir.
- Sektördeki ihracatın ülke toplam ihracatı içindeki payı incelendiğinde bu payın sürekli olarak arttığı dikkati çekmektedir. 2002 yılı itibariyle ülke toplam ihracatı içinde %1.5'lik paya sahip olan gıda ve içecek sektörünün (tütün dahil) payı, 2006 yılında %7.6'ya, 2007'de ise %14.4 düzeyine yükselmiştir.
- 2007 yılı itibariyle sektör ihracatının %91.8 gibi önemli bir kısmı BDT ülkelerine^(*) yapılmışken, %8.2'si de BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Dış piyasalarda rekabet koşullarının çok daha zorlu oluşu nedeniyle, üretimin öncelikli olarak iç talebin karşılanmasına yönelmesi ve yeni yatırımların da daha ziyade iç pazar potansiyeli dikkate alınarak belirlenmesi tercih edilmelidir.

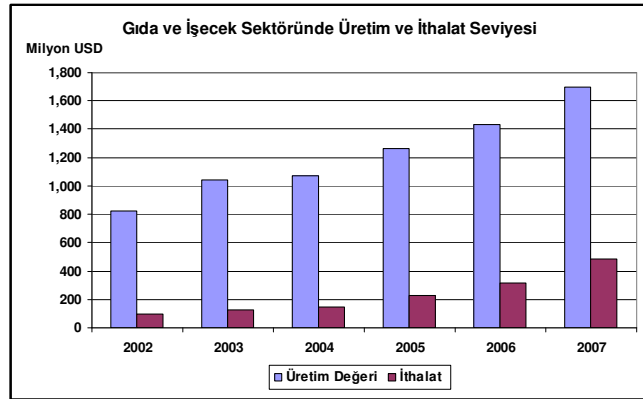
(*) BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) Ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

- Sektörde üretilen/üretilecek yüksek kalite standardına sahip rekabetçi ürünlerin yerli tüketimi karşılama oranının yanında, yönlendirildikleri belli başlı piyasalar da söz konusu olabilecektir. Coğrafi konumun verdiği avantaj, özellikle Hazar bölgesini hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.

4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

Azerbaycan gıda ve içecek sektörünün ulaştığı dış ticaret hacmi özellikle 2005 yılından itibaren ithalat lehine değişmeye başlamıştır. Nitekim sektör ithalatının ülkenin toplam ithalatı içindeki payı 2002 yılında %5.9 iken, 2004 yılında %8.8'e, 2006 yılında %18.9'a ve 2007 yılında ise %29.3'e yükselmiştir. Halkın gelir seviyesinin artışına paralel olarak beslenme alışkanlıklarının değişmesi, lüks ve kaliteli gıda maddelerine olan talebin artması, bir ölçüde de olsa yerli üretimin iç tüketim talebinin beklentilerine tam olarak karşılık verememesi ve manatın yabancı para birimleri karşısında değer kazanması, ithalatı artırıcı yönde rol oynamaktadır.

- 2002–2007 döneminde ithalattaki artış oranı %398.9 olmuş; ithalat harcamaları 2007 yılı itibariyle 487.4 milyon USD, dış ticaret açığı ise 174.9 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Sektörün 2002–2007 dönemindeki toplam ithalat hacmi ise 1.4 milyar USD düzeyine ulaşmıştır.
- Sektör ithalatı içinde tütün ve tütün mamullerinin payı yüksektir. 2002 yılı itibariyle gıda ve içecek sektörü ithalatının içinde tütün ve tütün ürünlerinin payı %19.6 iken bu oran 2007'de %35.7 düzeyine yükselmiştir.
- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %45.2'si BDT ülkelerinden, %54.8'i ise BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektörün ithalat düzeyi, üretim hacmi ile mukayese edildiğinde, ithalat değerinin üretim değerine oranla daha fazla yükseldiği dikkati çekmektedir. 2002 yılı itibariyle sektör genelinde yapılan ithalat hacmi, üretim değerinin %12'sini oluştururken, bu oran 2007 yılında %29'a yükselmiştir.
- Yerli para birimi manatın değerlendirilmesi, ithalatı artırıcı ve ihracatı azaltıcı rol oynamaktadır.

4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

- Sektör genelinde ihracatın ithalatı karşılama oranı, yıllar itibariyle artış trendi göstermektedir. 2002 yılında %32.7 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2004 yılında %57.2; 2006 yılında %52.6 ve 2007 yılında %64.1 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde hayvansal ve bitkisel yağlarda ihracatın ithalatı karşılama oranı yüksek düzeyde iken, hazır gıda ürünleri ve içecek ürünlerinde bu oran düşüktür. 2007 yılı itibariyle karşılama oranı, hayvansal ve bitkisel yağlarda %171 olarak gerçekleşirken, hazır gıda ürünleri ve içecek ürünlerinde %52 olmuştur.

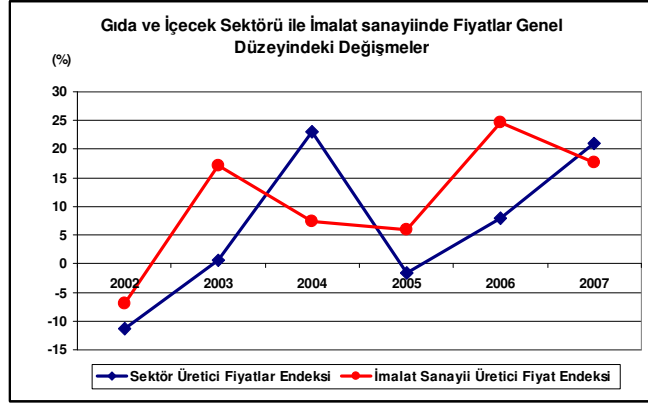
- 2002–2007 döneminde dış ticaret dengesi sektör genelinde 611.1 milyon USD açık verirken, hayvansal ve bitkisel yağlarda 113.7 milyon USD fazla gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, hazır gıda ürünleri ve içecek ürünlerinde gerçekleşen açık miktarı ise 724.8 milyon USD'dir.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta olup bunun önemli bir bölümü ise ithalattan oluşmaktadır. Halkın gelir seviyesindeki artış, sektör ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

Yurtiçi talebin yanı sıra, coğrafi konumun verdiği avantaj, yatırımcılar açısından başta Rusya ve Kazakistan olmak üzere Orta Asya ve Hazar Bölgesini hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.

5. Üretici Fiyatları

- Gıda ve içecek sektöründe üretici fiyatları 2002 yılında bir önceki yıla göre %11.4 oranında gerilemiş; aynı dönemde imalat sanayii genelinde ise azalış oranı %7 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise imalat sanayii fiyat endeksi %7.4 oranında artarken, artış oranı gıda ve içecek sektörü için %23.1 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir.
- 2007 yılı itibariyle üretici fiyat endeksindeki değişim oranı gıda ve içecek sektöründe %21, imalat sanayiinin genelinde ise %17.7 seviyesinde oluşmuştur.
- Sektöre ilişkin üretici fiyatlarındaki artış, genel olarak imalat sanayinin altında kalmasına rağmen, 2007 yılında sektör ürünlerinin fiyatı, imalat sanayinin üzerinde bir artış sergilemiştir.

Üretici fiyatları endeksinin imalat sanayinin altında gerçekleşmesi, nispi olarak, yatırımların kârlılığı açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

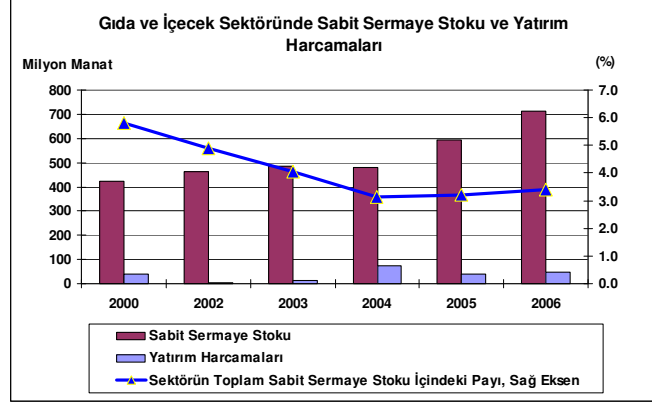
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Azerbaycan gıda ve içecek sanayiinde, son yıllarda yapılan yatırımlar hariç olmak üzere, genellikle demode üretim teknolojisiyle üretim yapılmaktadır. Azerbaycan'da imalat sanayiine yönelik makine üreten fabrika bulunmamaktadır. Son yıllarda yabancı yatırımcıların desteği ile 2,300 dolayında makine ve ekipmanın modernizasyonu sağlanabilmiştir. Bu modernleştirme operasyonundan gıda sanayiinin aldığı pay yaklaşık %15 civarında olmuştur. Azerbaycan hükümeti, yüksek verimlilik kabiliyetine sahip ve ekolojik yapıyla uyumlu üretime imkân veren yeni teknoloji ve know-how çekmek, yerli üretimin rekabetçiliğini artırmak ve devamlılığını sağlamak amacıyla bu

alanda bilgi birikimine sahip yabancı yatırımcıların gerçekleştireceği yatırım faaliyetlerini desteklemekte ve teşvik etmektedir.

Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar, sektörde yaşanan gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilmektedir. 2000–2006 yıllarını kapsayan dönemde, gıda ve içecek (tütün dahil) sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları toplamı 224.3 milyon manatı bulmuştur.

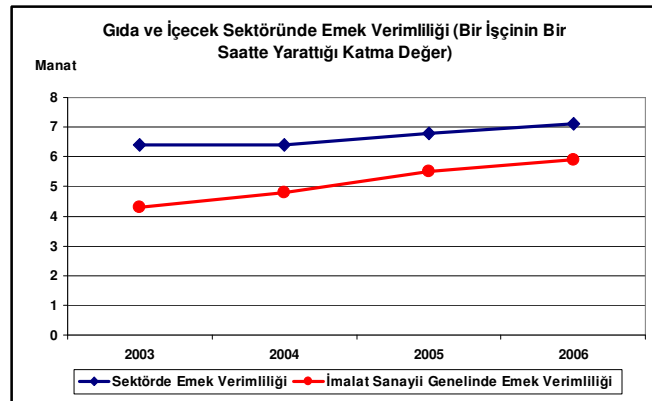
- 2006 yılı sonu itibariyle cari fiyatlarla sabit sermaye stoku 713.8 milyon manattır.
- 2006 yılı sonunda cari fiyatlarla sabit sermaye stokundaki artış, bir önceki yıla göre 121.1 milyon manattır.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan yatırım harcaması tutarı 49.6 milyon manattır ve bunun %70'i yerli yatırımcılar tarafından yapılmıştır. Aynı yıl itibariyle sabit sermayeye yapılan ilave tutarı ise 105.4 milyon manattır.
- Sektörde, sabit yatırımlardan istifade seviyesi genel olarak bir önceki yıla göre sürekli artış göstermektedir. Sabit yatırımlardan istifade seviyesi, 2000 yılında bir önceki yıla göre %7.2 oranında artış gösterirken, 2005'te %5.7 oranında artış, 2006'da ise %8.9 oranındaki azalış dikkat çekmektedir. Bu durum, 2006 yılına gelene kadar sektördeki sabit yatırımların etkin biçimde kullanıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye/hasıla oranı, gıda ve içecek sektöründe 2005 yılında 0.5, 2006 yılında 0.6 iken, bu oranlar, sanayi sektörünün genelinde aynı yıllar için sırasıyla 2.0 ve 1.4 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın önemli bir kısmı teknolojik ömrünü tamamlamış olup yeni yatırımlar açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Gıda ve içecek sektöründe emek verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer), 2003 yılında 6.4 manat düzeyindeyken 2005 yılında 6.8 manat, 2006 yılında ise 7.1 manat olmuştur.
- Aynı dönemde imalat sanayii genelinde emek

verimliliği incelendiğinde, 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'de 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkati çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, imalat sanayi genelinin üstünde olup yıllar itibarıyla sabit bir eğilim sergilemektedir. Söz konusu bu durum yatırımların kârlılığı açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda gıda ve içecek sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektörün kullanacağı çok ve çeşitli hammadde kaynağı yurtiçinden temin edilebilmektedir.
- Sektörün çok az sayıda nitelikli işgücü ihtiyacı olup, niteliksiz işgücü temininde ise herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayi ve sanayi sektörünün geneline göre düşüktür.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyi yüksek olup, halkın gelir seviyesi yükseliş eğilimi göstermektedir.
- Coğrafi konum itibarıyla önemli büyüklükte bölgesel bir talep bulunmaktadır.

Geleneksel üretim kültürü, zengin hammadde varlığı, elverişli bir coğrafi konum ve potansiyel pazarlara yakınlık, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü sektörün karşılaştırmalı üstünlükleri olup yatırımların kârlılığını ve rekabet gücünü artıran unsurlardır.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vs. yasal düzenlemeler hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da gıda ve içecek (tütün dahil) sektöründe yapılacak yatırımlar da dahil olmak üzere, bütün sektörlerle yönelik yatırım yapacak yabancı yatırımcılara hükümet tarafından aşağıdaki temel güvenceler sunulmaktadır:

- *Vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisi,*
- *Millîleşirmeye ve el koymaya karşı güvence,*
- *Hükümet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fizikî ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisi.*

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için de pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemedir.*

Geçici ithalatta herhangi bir gümrük vergisi uygulanmamakta olup mallar gümrük yetkililerince belirlenen sürenin sonuna kadar Azerbaycan'dan yeniden-ihraç edilmek zorundadır.

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muafır.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, "*yerleşikler*" ve "*yerleşik olmayanlar*" arasında bir ayırım yapmakta ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşimin yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlüktedir: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan "daimi müesseseler" vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirilmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, aşağıdaki kategoriler yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

- Yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları,
- Yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler,
- Yabancı uyruklular; ve
- Herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar.

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş birkaç özelleştirme yöntemi söz konusu olup bu yöntemler aşağıda verilmiştir,

- Stratejik yatırımcılara doğrudan satış,
- Yatırım ihalesinde satış,
- Özel nakit ve belge açık artırmaları,
- Genel açık artırmalar,
- Uygun koşullarla çalışanlara satış.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine karşın, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Sektörün, geleneksel olarak ülkenin en eski ve güçlü sanayi dalları arasında yer alması, Hammadde temininde sorun bulunmaması, Sektörün, ülkenin iktisadî gelişme potansiyelinin en önemli örnekleri arasında yer alması, Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Orta Asya ve Hazar Bölgesi gibi potansiyel pazarlara yakın bir coğrafyada yer alınması, Kalifiye olmayan işgücü temininde sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Sektör ürünlerine olan talebin süreklilik arz etmesi, Sektörde devlet kontrolü ve tekelci bir piyasa yapısının bulunmaması. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde güçlük çekilmesi, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamamış olması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handicap yaratması, Ulusal para birimi manatın aşırı değerlenmesi ve bunun ihracatı olumsuz etkilemesi, Serbest piyasaya intibak sürecinin devam etmesi.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Üretim teknolojisinin eskimesine bağlı olarak yeni yatırımların cazip hale gelmesi, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Refah düzeyindeki yükselişlerin, sektör ürünlerine olan talebi artırması, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, Dünya tarım ürünleri üretiminde yaşanan kıtlık ve buna bağlı fiyat artışlarının yaşanması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde, büyük ölçekli firmaların faaliyette bulunması ve buna bağlı yoğun rekabet koşullarının hüküm sürmesi, Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretlerde son yıllarda yaşanan artışların üretim maliyetleri ve kârlılık açısından olumsuzluk yaratması, Ulusal para biriminin aşırı değerlenmesinin, ithalatı artırıcı etkide bulunması, Bürokratik engellerin bulunması, Gelir dağılımının dengesiz olması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo ekonomik programların da temel unsuru oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra gıda ve içecek sanayiine yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında sektörle ilgili temel bulgular aşağıda özetlenmektedir:

- Sektör 2003–2007 döneminde devamlı olarak büyüme performansı sergilemiş olmasına rağmen, bu büyüme imalat sanayiinin genelinde kalmıştır (sektör ortalama büyümesi %4.8 iken, imalat sanayii büyümesi %11.6'dır). Sektör üretiminin GSYİH içindeki payı ise %3 seviyelerinden, %7'ler düzeyine gerilemiştir.
- Sektörün dış ticaret yapısına bakıldığında ithalatın nispeten fazla olduğu dikkati çekerken, ithalat içerisinde ağırlıklı olarak şeker ve şekerleme ürünlerinin olduğu görülmektedir. 2002–2007 dönemi genelinde gıda ve içecek sektörünün (tütün hariç) ithalat düzeyi toplam olarak 991.5 milyon USD'dir ve bunun %41'ini şeker ve şekerleme ürünleri oluşturmaktadır. Sektör ithalatı içinde bir diğer önemli ürün grubunu da hayvansal ve bitkisel yağlar oluşturmaktadır. Aynı dönem içinde hayvansal ve bitkisel yağların sektör ithalatı içindeki payı %20 olarak gerçekleşmiştir.
- Ulusal paranın değerli olması ithalatı cazip hale getirmektedir.
- Sektör ihracatı içerisinde hayvansal ve bitkisel yağlar önemli bir yer tutmaktadır. 2002–2007 dönemi genelinde gıda ve içecek sektörünün (tütün hariç) ihracat düzeyi toplam olarak 695.8 milyon USD'dir. Bunun %44'ünü hayvansal ve bitkisel yağlar oluştururken, %26'sını şeker ve şekerleme ürünleri, %9'unu da gazlı ve gazsız içecekler teşkil etmektedir.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret düzeyi 2000–2007 döneminde artış göstermesine rağmen, halen imalat sanayii ve sanayi sektörü geneline ait ortalama ücretlerin bir hayli altında bulunması, sektöre yönelik yatırım kararı verilmesinde, yatırımların kârlılığı açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. 2007 yılı itibariyle, sektörün ortalama ücret düzeyi 130 manat iken, imalat sanayiinde 194, sanayi sektörü genelinde ise 349.7 manattır.
- Sektörde nitelik gerektirmeyen üretim faaliyetleri için işgücü temininde bir sorun olmayacağı düşünülmektedir.
- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin mülkiyet yapısına bakıldığında, işletmelerin %99.5'inin özel sektör işletmeleri olduğu görülmektedir. Bu anlamda, kamu işletmelerinin yaratabileceği bir haksız rekabet unsuru söz konusu değildir.
- Enerji maliyetlerinin düşük olması (petrol, doğalgaz) yatırımlar açısından bir maliyet avantajı sağlamaktadır.

- Sektör ürünlerinin fiyatı son iki yıllık süre içinde artış göstermiş ve 2007'deki artış oranı imalat sanayiinin üzerinde gerçekleşmiştir.
- İşgücü verimliliği sektör genelinde artış göstermekle beraber, imalat sanayii geneli ile kıyaslandığında daha da yüksektir (2003–2006 dönemi ortalaması olarak sektörün işçi başına yaratılan katma değeri 6.7 manat iken, aynı değer imalat sanayii geneli için 5.1 manattır).
- Sanayi sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır.

Gıda ve içecek sektörü, güçlü bir geleneksel tarım sektörü geçmişi bulunan Azerbaycan'ın hem doğal kaynak potansiyelini değerlendirebilmek hem de artan talebi karşılayabilmek bakımından, yatırımcılar açısından kritik önem arz etmektedir. Yapılan sektör değerlendirmesi ışığında elde edilen bulgular, uluslararası piyasalarda yaşanan rekabet gözden kaçırılmamak kaydıyla sektör ürünlerine yönelik önemli bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak; Dünya genelinde tarımsal üretim ve buna bağlı olarak gıda ürünlerinde yaşanan üretim daralması ve bu daralmanın önümüzdeki birkaç yıl daha devam edeceği beklentisi, gıda ve içecek sektöründe yapılacak yatırımlar açısından bir cazibe unsuru taşımaktadır. Ayrıca, Azerbaycan'ın hızlı ve yüksek bir büyüme performansı sergilemesi ve bu performansın önümüzdeki dönemde de devam edeceği dikkate alındığında halkın refah seviyesinin her geçen gün daha da yükseleceği beklenmektedir. Refah seviyesinin nispi iyileşme kaydetmesi, sağlıklı ve düzenli beslenmeye olan ilgi ve beslenme alışkanlıklarının değişmesiyle birlikte harekete geçirilen tüketim talebi; gıda ve içecek sektöründe yapılacak yatırımları kârlı ve rekabetçi kılmaktadır.

EK: AZERBAJYCAN GIDA VE İÇECEK (TÜTÜN DAHİL) SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1) (2)	698.9	801.4	1,022.6	1,057.4	1,197.6	1,278.3	1,457.1
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	11.0	-0.7	5.2	0.1	6.2	4.7	8.0
İmalat Sanayi Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100) Gıda ve İçki	100.0	109.2	115.2	116.9	123.9	129.6	140.0
Üretim Endeksi (2000=100) Tütün mamulleri	100.0	157.8	161.9	100.1	138.0	126.8	136.9
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	3.2	3.5	3.5	3.3	2.7	2.1	1.8
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (Gıda ve İçki) (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	2.6	1.4	1.2	1.8	0.2	0.5	-
Özel	97.4	98.6	98.8	98.2	99.8	99.5	-
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (Tütün Ürünleri) (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	92.2	1.7	0.8	1.1	-	-	-
Özel	7.8	98.3	99.2	98.9	100.0	100.0	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	2.0	2.9	3.5	2.9	2.4	0.9	0.7
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	481	610	638	647	656	607	-
Devlet	121	118	99	80	39	44	-
Özel	360	492	539	567	617	563	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Geneli İçindeki Payı (%)	24.4	25.9	26.4	26.5	25.5	22.8	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	84.3	89.5	89.2	80.6	81.5	-
Orta ve Büyük	-	15.7	10.5	10.8	19.4	18.5	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	1,015	1,426	1,743	2,041	2,488	2,404	-

(1): Kişisel üreticilerin payları dahil (2): Hanehalkı üretimi dahil

Not 1: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır. Alt sektör bazında üretim değişimi bulunmadığından, alt sektörlere ait üretim endeksinin hesabında, sektör genelindeki toplam artış oranı dikkate alınmıştır.

Not 2: Sektörün Sanayi üretimi içindeki payında, hane halkı tasarruflarının üretimi dahil edilmemiştir.

EK: AZERBAJYCAN GIDA VE İÇECEK (TÜTÜN DAHİL) SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	19.1	16.1	13.4	16.6	18.4	19.7	20.5
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	12.4	-10.6	-16.8	23.9	11.4	7.1	4.1
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	9.5	9.1	7.8	9.5	10.3	10.7	10.6
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	32.6	43.8	50.6	58.3	71.1	85.2	129.8
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	-11.4	0.6	23.1	-1.6	8.0	21.0
İmalat Sanayii Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	15.6	9.2	15.5	15.2	22.0	19.8	52.3
İmalat Sanayii Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Bin USD)	-	31,950	65,768	82,631	131,872	165,112	312,528
İthalat (Bin USD)	-	97,694	126,876	144,430	230,664	313,889	487,417
Dış Ticaret Hacmi (Bin USD)	-	129,645	192,644	227,061	362,536	479,001	799,944
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Bin USD)	-	-65,744	-6,107	-61,799	-98,791	-148,777	-174,889
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	32.7	51.8	57.2	57.2	52.6	64.1
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	1.47	3.03	3.81	6.08	7.62	14.42
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	5.87	7.62	8.67	13.85	18.85	29.27

EK: AZERBAJYCAN GIDA VE İÇECEK (TÜTÜN DAHİL) SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006
6. Yatırımlar						
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	423.0	462.0	484.7	481.1	592.7	713.8
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	11.5	-1.0	1.0	0.6	8.2	19.6
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	5.8	4.9	4.1	3.2	3.2	3.4
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	40.8	6.4	13.3	74.8	39.4	49.6
Yabancı Yatırımlar	37.8	2.9	3.4	59.2	8.9	14.8
Yerli Yatırımlar	3.0	3.6	9.9	15.6	30.5	34.8
Toplam İçindeki Payı (%)	6.2	0.4	0.4	1.9	0.9	1.2
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	59.4	5.3	6.6	21.2	9.2	105.4
Toplam İçindeki Payı (%)	8.9	0.5	0.3	0.6	0.2	2.0
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	7.2	4.0	0.4	1.4	5.7	-8.9
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.6
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4
7. Verimlilik						
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	6.4	6.4	6.8	7.1
İmalat Sanayii Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

EK: AZERBAJYCAN GIDA VE İÇECEK (TÜTÜN DAHİL) SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –4

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
8. Önemli Mahsullerin Üretimi							
Et (Bin Ton) (*)	108.9	120.8	124.4	127.6	130.7	133.8	144.0
Sosis ürünleri (ton) (*)	558.0	857.0	1,172.0	17,773.0	19,143.0	23,923.0	2,254.0
Süt (Bin Dekalitre) (*)	44,860.0	48,724.0	48,960.0	49,202.0	49,402.0	49,698.0	49,896.0
Peynir ve çeşitleri (Bin ton) (*)	29.8	32.4	32.6	33.1	33.4	33.8	34.2
Tere yağı (Bin ton) (*)	12.8	14.0	14.0	14.2	14.2	14.3	14.4
Şeker (Ton)	535.6	1,558.3	1,037.1	2,751.8	3,555.5	104,802.0	136,381.0
Makarna (Ton)	400.0	982.6	849.1	985.4	3,460.0	3,817.0	4,478.4
Bitkisel yağlar (Bin ton)	10.9	25.7	54.4	46.0	64.1	40.4	59.1
Margarin (Ton)	408.0	5,205.0	8,761.0	8,773.0	17,823.0	7,908.0	14,729.0
Unlu Mamuller (Bin ton) (**)	675.5	686.3	686.4	690.6	946.5	956.1	966.4
Şampanya (Bin Dekalitre)	150.4	153.4	114.0	73.2	61.8	19.4	53.0
Üzüm şarabı (Bin Dekalitre)	623.2	571.9	379.0	309.2	400.5	500.0	612.1
Bira (Bin Dekalitre)	711.0	1,251.0	1,330.0	1,838.0	2,490.0	3,168.0	3,213.0
Çay (Ton)	1,523.0	5,642.0	4,975.0	8,624.0	7,477.0	7,740.0	7,641.0
Tütün (Ton)	5,869.0	4,030.0	2,293.0	2,548.0	2,584.0	2,311.0	1,039.0

(*) : Hanehalkı üretimi dahil

(**) : Hanehalklarının şahsi tüketimleri hariç.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi

**TEKSTİL ÜRÜNLERİ VE GİYİM
EŞYASI SEKTÖRÜ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi.....	1
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri	1
3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler	2
3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı.....	2
3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı.....	3
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler.....	3
4. Dış Ticaret.....	4
4.1. Dış Ticaret Hacmi	4
4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri.....	5
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri	5
4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	6
5. Üretici Fiyatları	7
6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar	7
7. İşgücü Verimliliği.....	8
8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet.....	8
9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler.....	9
9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri.....	9
9.2. Yabancı Para Politikası	10
9.3. Vergiler	10
9.4. Özelleştirme.....	10
10. SWOT Analizi.....	12
11. Genel Değerlendirme	13
Ek: Azerbaycan Tekstil ve Giyim Eşyası Sektörü Göstergeleri.....	15

1. Giriş: Sektörün Tanımı, İktisadî Önemi ve Tarihçesi

Azerbaycan'da 19. yüzyılın sonlarından itibaren tekstil sektöründe endüstriyel üretime geçilmiş, ilk tekstil fabrikası 20. yüzyılın başlarında Bakü'de kurulmuştur. **Tekstil ve Giyim Eşyası Sektörü**, Azerbaycan ekonomisinde **Tarımsal Sanayi Sektörü**nün alt-sektörleri arasında tasnif edilmekte ve değerlendirilmektedir. Tekstil sanayii, Azerbaycan'ın Sovyet döneminde en önemli endüstrilerinden bir tanesi olmuştur. Yerli tekstil sanayiinin kullandığı temel hammaddeler pamuk, yün, ipek, deri ve sentetik liftir. Bu maddeler yerel olarak bol miktarda üretilmektedir.

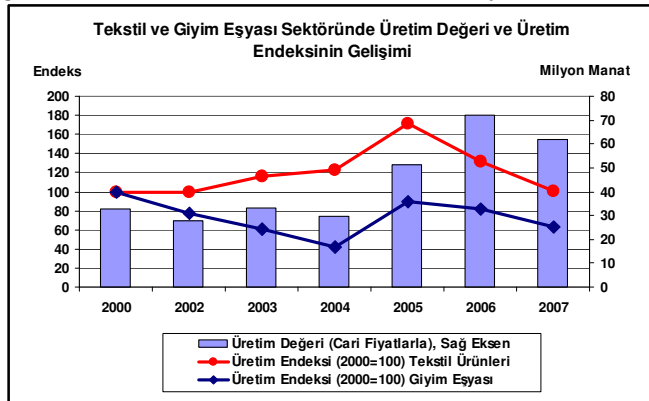
Tekstil sektörü, ülkenin iktisadî gelişme potansiyelinin en önemli örneklerinden biri konumundadır. Aslında, bitkisel üretim ve besi sığırcılığı (2007 yılı itibariyle Azerbaycan'da yaklaşık olarak 2.5 milyon baş büyükbaş hayvan, 7.9 milyon baş oyun ve keçi bulunmaktadır), tekstil sektörünü destekleyebilecek önemli büyüklüklerde pamuk, deri ve yün arzını teminat altına almaktadır. **Azerbaycan hükümeti, tekstil sanayiinin gelişmesinin (kısmen yeni fabrikaların inşa edilmesi vasıtasıyla) endüstriyel kalkınma politikasının öncelikli konuları arasında yer aldığını deklare etmiş bulunmaktadır.**

Önümüzdeki yirmi yıllık süreyi içine alan perspektifle değerlendirildiğinde; dünya tekstil sanayiinde yaşanacak en çarpıcı gelişme, piyasaların kaçınılmaz bir şekilde küreselleşecek olmasıdır. Bu gelişim, yüksek kalitede ve rekabet gücü sağlam ürün imalatını prensip edinmiş dinamik şirketlerin büyük bir potansiyelle karşı karşıya kalacakları anlamına gelmektedir.

Tekstil ürünleri ve giyim eşyası sektörü, hammadde kaynaklarının bulunabilirliği açısından yatırımcılar için önemli bir potansiyel taşımaktadır.

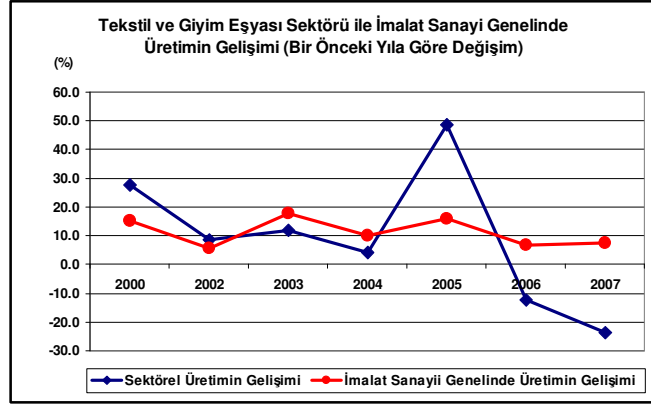
2. Sektörün GSYİH'ye Katkısı ve Üretim Eğilimleri

- Tekstil ve giyim eşyası üretiminin GSYİH içindeki payı 2000 yılında %0.3 iken, 2002–2007 döneminde sürekli olarak %0.1 düzeyinde kalmıştır.
- Tekstil ve giyim eşyası sektöründe üretim endeksi tekstil ürünleri üretiminde yükseliş trendi izlerken, giyim eşyası üretiminde düşüş eğilimi göstermektedir. 2000'de 100 olan endeks değeri, tekstil ürünleri üretiminde 2005 yılında 171.6 düzeyine yükselmiş, son iki yılda ise gerileyerek 2006'da 131.6, 2007'de ise 100.1 düzeyine inmiştir. Giyim eşyası üretiminde ise endeks değeri 2007 yılı itibariyle 62.6 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem içerisinde sanayi sektörü genelinde üretim endeksi devamlı bir şekilde artış kaydederek, 2007'de 276.1 düzeyine yükselmiştir.

- Tekstil ve giyim eşyası üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı, 2000 yılı mukayeseli fiyatlara göre 2000'de %1.1 iken, devamlı bir şekilde azalış kaydederek, 2007 yılı itibariyle %0.5 düzeyine gerilemiştir.

- Sektörde 2000 yılında 32.7 milyon manat olan üretim değeri, 2004 yılında 29.6 milyon manat seviyesine gerilemiş; fakat 2007 yılında 62 milyon manat düzeyine yükselmiştir.
- 2005 yılında tekstil ve giyim eşyası üretimi bir önceki yıla göre %48.6 oranında artış göstermesine karşın, 2006 ve 2007 yıllarında üretim, sırasıyla %12.4 ve %23.9 oranında düşüş kaydetmiştir.
- Üretimin mülkiyete göre dağılımı incelendiğinde, 2006 yılı itibarıyla tekstil ürünleri üretiminin %50.3'ünün özel sektör tarafından yapıldığı, giyim eşyası üretiminde ise toplam üretimin %90'ının özel sektör, %10'unun devlet sektörü tarafından gerçekleştirildiği dikkati çekmektedir.
- 2007 yılı istatistiklerine göre, Azerbaycan'da üretilen pamuk miktarı 40.7 bin ton; dokunan pamuklu kumaş 2,087 bin m²; üretilen çorap miktarı 2.8 milyon çift ve dokunan halı-kilim miktarı 3.9 bin m²dir.

Sektörün GSYİH ve sanayi üretimine katkısı düşük olup, üretim endeksi düşüş eğilimi göstermektedir.

3. Sektörel Yapı ve Genel Eğilimler

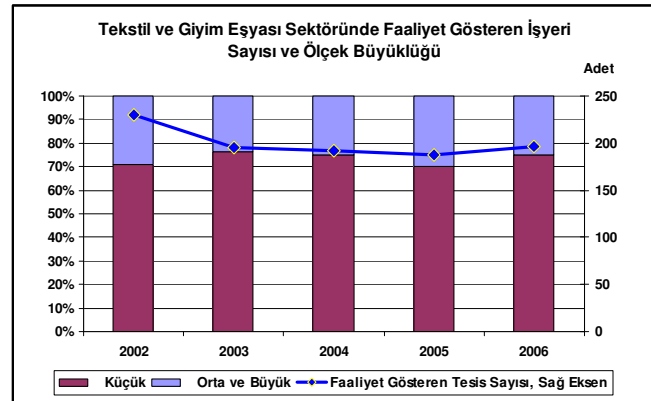
- Azerbaycan tekstil ve hazır giyim eşyası sektöründe herhangi bir devlet kontrolü bulunmamaktadır.
- Sektörde tekelleri piyasa yapısı yoktur.
- Sektörde fiyat düzenlemesi söz konusu değildir.

3.1. Tesis Sayısı ve Mülkiyet Yapısı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başlayan bağımsızlık süreci sonucunda, Azerbaycan ekonomisinin pek çok sektöründe olduğu gibi tekstil ve giyim eşyası sektöründe de hızlı bir özelleştirme faaliyeti yaşanmıştır. Devlet işletmelerinin veya kolektif üretim tesislerinin büyük bölümü özel sektöre devredilmiş ve bu yönde önemli teşvikler sağlanmıştır.

Tekstil ve giyim eşyası sektörünün sahiplik yapısının gelişimine bakıldığında şu tespitlere ulaşmak mümkündür:

- 2000 yılı itibarıyla tekstil ve giyim eşyası sektöründeki toplam işyeri sayısının %65.8'i özel sektöre ait iken, bu oran 2003'te

%74.4 ve 2006'da %82.1 düzeyine yükselmiştir.

- Sektördeki işletmelerin ölçek büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde; 2007 yılında işyeri sayısının %75'inin küçük işletmeler, %25'inin de orta ve büyük işletmelerden oluştuğu dikkati çekmektedir.
- Sektörde 2007 yılı itibariyle gerçekleşen 62 milyon manatlık üretim değerinin %84'ü orta ve büyük işletmeler tarafından gerçekleştirilirken, %16'lık bölümü de küçük işletmeler tarafından sağlanmıştır.
- Tekstil ve giyim eşyası sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısının sanayi sektörü içindeki payı 2000–2007 dönemi itibariyle %10'un altında kalmış; 2000 yılında %9.8; 2004 yılında %7.9; 2006 yılında %7.4 olarak gerçekleşmiştir.
- Sektörde ferdi işletme sahiplerinin sayısı ise 2000 yılında 378 kişi iken; 2000–2006 döneminde yaklaşık olarak %38 oranında artış göstererek, 2006 yılında 523 kişi olmuştur.

3.2. Sektörün Coğrafi Dağılımı

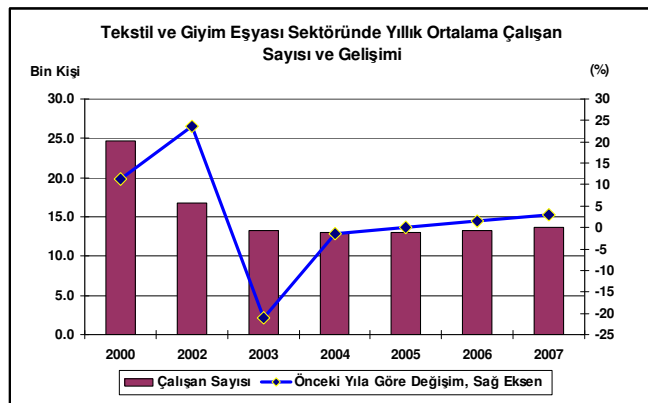
- Azerbaycan'da tekstil ürünleri ve giyim eşyası üretimi genel olarak Şeki-Zagatala, Aran ve Bakü'de yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Nahçıvan, Gence-Kazak ve Abşeron üretimin yapıldığı diğer bölgeleri oluşturmaktadır.
- 2006 yılı itibariyle sektörde sağlanan 69.1 milyon manatlık üretimin (hane halkı üretimi hariç) %39.2'lik bölümü Şeki Zagatala iktisadi bölgesinde gerçekleştirilirken, %30.8'i Aran iktisadi bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bakü şehrinin toplam üretim içindeki payı ise %22'dir.

Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı (Bin Manat)		
	2006	% Dağılım
Bakü Şehri (Kasabalarla)	15,200.0	22.0
Abşeron	930.0	1.3
Gence-Kazak	1,835.0	2.7
Şeki-Zagatala	27,042.0	39.2
Lenkeran-Astara	486.4	0.7
Kuba-Kaçmaz	144.0	0.2
Aran	21,302.0	30.8
Yukarı Karabağ	168.0	0.2
Dağlık Şirvan	79.1	0.1
Nahçıvan	1,886.0	2.7
Toplam Üretim	69,072.5	100.0
Not: Hanehalkı üretimi hariç.		

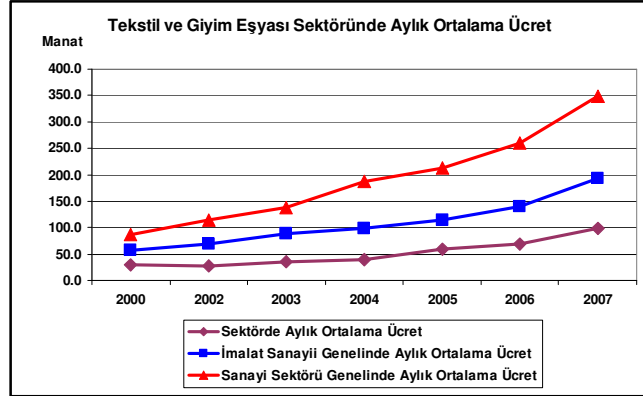
3.3. Sektörün İstihdam Yapısı ve Ücret Düzeyindeki Gelişmeler

Azerbaycan tekstil ve giyim eşyası sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2000-2007 periyodunda bir azalış eğilimi sergilemektedir. Bu gelişmenin hem sektörde hem de sanayinin genelinde ortalama ücretlerin arttığı bir döneme rastlaması, tesislerde üretim teknolojisinin yıldan yıla iyileştirilmesiyle birlikte, üretimde emek yoğunluğunun azalmaya başladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

- 2000–2007 yılları genelinde sektördeki istihdam %45 oranında azalmıştır.
- 2000 yılında sektörde 24,6 bin kişi istihdam edilmekte iken, bu sayı 2002'de 16.7 bine, 2007 yılına gelindiğinde ise 13.6 bine düşmüştür.

- 2007 yılında çalışan sayısında bir önceki yıla göre %3 oranında artış sağlanmıştır.
- Tekstil ve giyim eşyası üretimi sektöründe istihdam edilenlerin sanayi sektöründe istihdam edilenler içindeki payı, 2000 yılında %12.3 seviyesinde iken, 2003–2007 döneminde yaklaşık olarak %7'ler seviyesinde seyretmiştir.
- 2000 yılında tekstil ve giyim eşyası sektöründe çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret 30.3 manat iken, bu tutar 2007 yılına gelindiğinde 98.3 manata ulaşmıştır. 2000–2007 döneminde sektörde aylık ortalama ücret artışı yaklaşık %224'tür.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret, imalat sanayii ve sanayi sektörü genelinin altındadır. 2007 yılı itibariyle imalat sanayiinde aylık ortalama ücret 193.7 manat iken, sanayi sektörünün genelinde 349.7 manattır.
- 2000–2007 aralığında, tekstil ve giyim eşyası sektöründeki nominal ücret artış oranları, genellikle (2005 ve 2007 yılı hariç olmak üzere) imalat sanayiinde yaşanan nominal ücret artış oranlarının altında seyretmiştir.

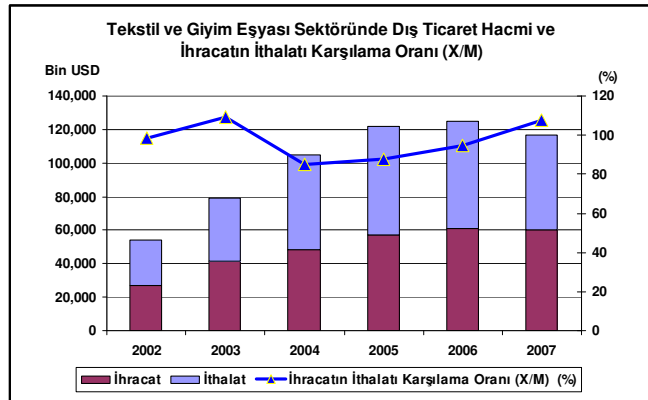

Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının az olması ve mevcut tesislerin teknolojilerinin eskiliği, rekabet açısından, yeni yatırımları cazip kılmaktadır. Aynı zamanda, aylık ortalama ücretlerin düşük olması sektörde kârlılık oranlarını yükseltmektedir.

4. Dış Ticaret

4.1. Dış Ticaret Hacmi

- Tekstil ve giyim eşyası sektöründe 2002 yılı itibariyle 54.1 milyon USD olan dış ticaret hacmi, 2002–2007 dönemi genelinde %116 oranında artış göstererek 2007 yılında 116.8 milyon USD düzeyine yükselmiştir. Sektörün 2002–2007 dönemindeki toplam ticaret hacmi ise 602.4 milyon USD düzeyine ulaşmıştır.
- 2002–2007 dönemi itibariyle gerçekleşen ticaret hacmi içinde ihracatın ve ithalatın payı birbirine oldukça yakın düzeyde olup 2007 yılı toplam ticaret hacmi içinde ihracatın payı daha yüksektir. 2007 yılında toplam ticaret hacminin %52'sini ihracat,

%48'ini ise ithalat oluşturmaktadır. 2002–2007 dönemi genelinde toplam ticaret hacmi içinde ihracatın payı %49 iken, ithalatın payı %51'dir.

- Sektör dış ticaret hacmi içerisinde en önemli ürünü giyim eşyası oluşturmaktadır. Giyim eşyası ürünleri 2002–2007 döneminde gerçekleşen toplam ticaret hacmi içerisinde %40 oranında bir pay oluştururken, tekstil ürünleri üretiminde kullanılan temel hammaddelerden pamuk %39 gibi önemli bir pay teşkil etmektedir.

4.2. İhracat ve İhracat Eğilimleri

- İhracat 2002–2007 döneminde %125.5 oranında artış göstererek 2007 yılı sonunda 60.6 milyon USD seviyesinde gerçekleşmiştir.
- Tekstil ve giyim eşyası sektöründeki ihracatın önemli bir bölümü tekstil ürünleri hammaddesi olup (pamuk ve kimyevi saplar) tekstil ihracatının yaklaşık olarak %80'ini oluşturmaktadır.
- Sektörde giyim eşyası ürünlerinin ihracat içerisindeki payı düşüktür. 2002 yılı itibariyle sektör ihracatı içinde %12 olan giyim eşyasının payı, 2007'de %20 olmuştur.
- 2007 yılı itibariyle sektör ihracatının %77.1'i BDT ülkelerine^(*), %22.9'u ise BDT dışı ülkelere yapılmıştır.
- Sektörde üretilen/üretilecek yüksek kalite standardına sahip ürünlerin yerli tüketimi karşılamasının yanında yönlendirileceği belli başlı piyasalar da söz konusu olabilecektir. Coğrafi konumun verdiği avantaj, Rusya, Orta Asya ve İran'ı özellikle hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır.
- Türkiye Cumhuriyeti ve Orta Asya'da yer alan Türk cumhuriyetleri, sahip olunan yakın ve sıcak dostluk ilişkileri sayesinde cazip bir pazar konumuna gelebilecek potansiyele sahiptir.
- Sektör envanterinde yer alan Sovyet döneminden kalma eski teknoloji ürünü ve/veya geleneksel makine-teçhizatın yenilenmesi, ihracata yönelik ürün çeşitlemesini ve rekabetçiliği de beraberinde getirecektir.
- Sektörde üretilen malların dünya fiyatları, özellikle Çin ve Hindistan menşeli yoğun bir rekabet baskısına maruz kalmaktadır.

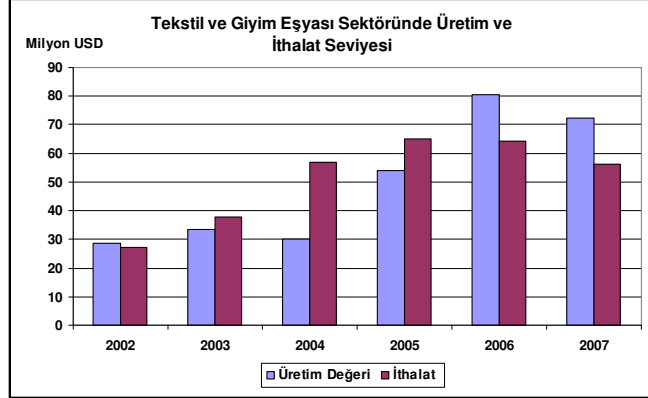
4.3. İthalat ve İthalat Eğilimleri

Azerbaycan'da tekstil ve giyim eşyası sektöründe ithalat, esas itibariyle yerli üretimin miktar ve kalite bakımından iç tüketim talebinin beklentilerine karşılık verememesi ve lüks tüketim eşyalarına olan aşırı ilgiden ötürü artış eğilimi sergilemektedir.

- 2002–2007 döneminde sektörde ithalat artış oranı %106.4 olmuş; ithalat harcamaları 2007 yılı sonunda 56.3 milyon USD, dış ticaret fazlası ise 4.3 milyon USD olarak kaydedilmiştir.
- Tekstil ürünleri ve giyim eşyası sektöründeki ithalatın önemli bir bölümünü ceket, palto, takım elbise, örme eşya (iç giyim) gibi hazır giyim eşyası ürünler oluşturmaktadır. 2007 yılı itibariyle hazır giyim eşyası ürünleri, toplam sektör ithalatı içerisinde %60'lık bir pay almaktadır.

(*) BDT (*Bağımsız Devletler Topluluğu*) ülkeleri; Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna.

- 2007 yılı itibariyle sektör ithalatının %12.2'si BDT ülkelerinden yapılmışken, %87.8'i BDT dışı ülkelere gerçekleştirilmiştir.
- Sektördeki ithalat düzeyi, üretim hacmi ile mukayese edildiğinde, ithalat değerinin üretime yakın bir düzeyde olduğu, 2002–2005 döneminde ise üretimin bir hayli üzerine çıktığı dikkati çekmektedir. 2002 yılı itibariyle sektör genelinde yapılan ithalat hacmi, üretimin %95'ini oluştururken, bu oran 2004'te %189'a (üretim değerinin yaklaşık olarak iki katı) çıkmış, bu yıldan sonra düşüş eğilimi göstererek 2007 yılında %78'e gerilemiştir.
- Yerli para biriminin değerlenmesi, ithalatı artırıcı ve fakat ihracatı azaltıcı rol oynamaktadır.

4.4. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

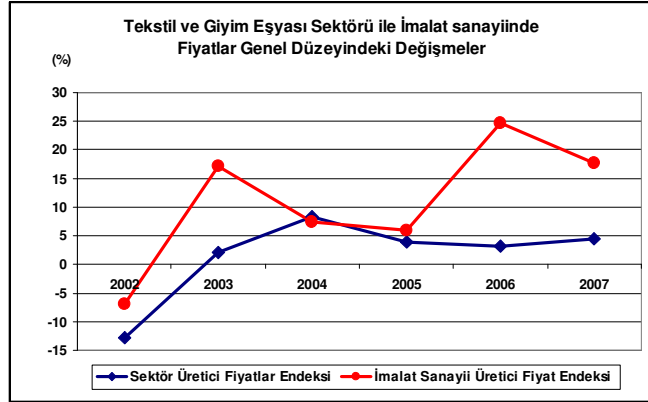
- Sektör genelinde ihracatın ithalatı karşılama oranı, dalgalı bir seyir göstermektedir. 2002 yılında %98.6 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2003'te %109.3'e çıkmasına rağmen, 2006'da %95 seviyesine gerilemiştir. Ancak, 2007 yılında ihracat değerinin, ithalata kıyasla daha fazla artış göstermesi, karşılama oranının yükselmesini sağlamıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2007 yılında %107.7 olarak gerçekleşmiştir..
- Sektörde giyim eşyası ürünlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşük düzeyde iken, tekstil ürünleri hammaddesinde bu oran bir hayli yüksektir. 2007 yılı itibariyle ihracatın ithalatı karşılama oranı, giyim eşyası ürünlerinde %40 düzeyindedir
- 2002–2007 dönemi genelinde tekstil ve giyim eşyası sektöründe dış ticaret dengesi 12.3 milyon USD açık verirken, 2007 yılında, 4.3 milyon USD fazla vermiştir.
- Dış ticaret dengesi 2002–2007 dönemi genelinde, pamukta 216 milyon USD fazla verirken, giyim eşyası ürünlerinde 144 milyon USD açık gerçekleşmiştir.

Sektörde dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmakta olup bu artış, ihracatta daha yüksek oranda gerçekleşmektedir. Halkın gelir seviyesindeki artış, sektör ürünlerine olan talebi artırmaktadır.

Yurtiçi talebin yanı sıra, coğrafi konumun verdiği avantaj, yatırımcılar açısından başta Rusya ve Kazakistan olmak üzere Orta Asya ve Hazar Bölgesini hedef pazar olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bununla birlikte, sektöre yönelik, özellikle Çin ve Hindistan menşeli yoğun bir rekabet baskısı söz konusudur.

5. Üretici Fiyatları

- Tekstil ve giyim eşyası sektöründe üretici fiyatları 2002 yılında, bir önceki yıla göre, %12.8 oranında gerilemiş; aynı dönemde imalat sanayii genelinde ise azalış oranı %7 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2003 yılında imalat sanayii fiyat endeksi %17.1 oranında artarken, artış oranı tekstil ve giyim eşyası sektörü için sadece %2.1 olmuştur.
- 2007 yılı itibariyle üretici fiyat endeksindeki değişim oranı tekstil ve giyim eşyası sektöründe %4.5, imalat sanayiinde genelinde ise %17.7 seviyesinde olmuştur.
- 2002–2007 dönemi itibariyle, sektör ürünlerindeki fiyat artışının, imalat sanayii genelinde gözlenen artışın (2004 yılı dışında) sürekli olarak altında kaldığı dikkat çekmektedir.

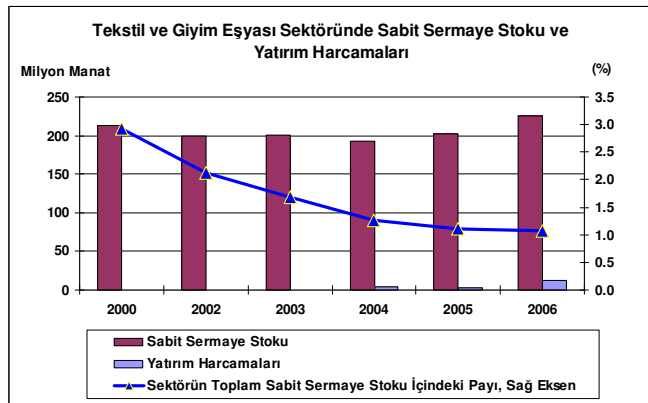
Üretici fiyatları endeksinin imalat sanayinin altında gerçekleşmesi, nispi olarak, yatırımların kârlılığı açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır.

6. Üretim Teknolojisi ve Yatırımlar

Azerbaycan tekstil ve giyim eşyası sanayiinin kullandığı makine ve ekipmanın yaklaşık %80-90'lık kısmı teknolojik ömrünü tamamlamıştır. Mevcut üretim kapasitesini oluşturan makine ve ekipman Rusya ve Özbekistan'da üretilmiş olduğundan, eskimiş parçaların yeniden kullanıma kazandırılması mümkün olamamaktadır.

Sektörün üretim kapasitesini artırıcı yatırımlar, sektörde yaşanan gelişim ve hareketliliğin en belirgin işaretleri olarak değerlendirilmektedir. 2000-2006 yıllarını kapsayan dönemde, tekstil ve giyim eşyası sektöründe sabit sermayeyi artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen yatırım harcamaları toplamı 18.6 milyon manatı bulmuştur.

- 2006 yılı sonu itibariyle cari fiyatlarla sabit sermaye stoku 225.6 milyon manattır. Aynı yıl cari fiyatlarla sabit sermaye stokundaki artış, bir önceki yıla göre 23.8 milyon manat olmuştur.
- 2006 yılı içinde sabit sermaye stokunu artırmaya yönelik olarak yapılan yatırım harcaması tutarı 11.7 milyon manat olup tamamı yerli yatırımcılar tarafından yapılmıştır. Aynı yıl itibariyle sabit sermayeye yapılan ilave ise 7.1 milyon manattır.

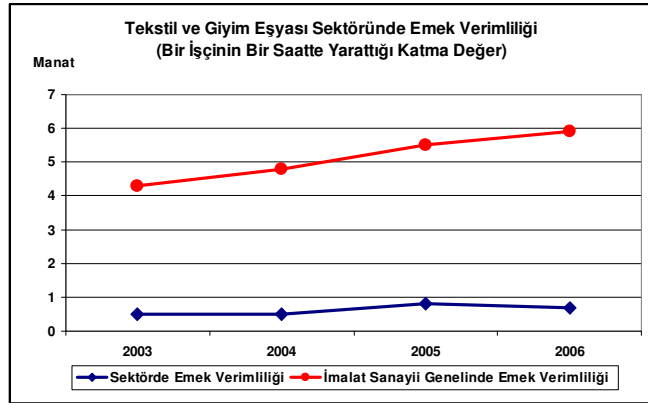

- Sektörde, sabit yatırımlardan istifade seviyesi genel olarak bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Sabit yatırımlardan istifade seviyesi 2000 yılında bir önceki yıla göre %18.6 oranında artış gösterirken, 2005'te %64.2 ve 2006'da %31.8 oranında artış gerçekleşmiştir. Bu durum, sektördeki sabit yatırımların etkin olarak kullanıldığını göstermektedir.
- Bir birim hasıla elde etmek için gerekli olan sermaye miktarını gösteren ortalama sermaye hasıla oranı tekstil ve giyim eşyası sektöründe 2005 yılında 3.9, 2006 yılında 3.1 iken, bu oranlar, sanayi sektörünün genelinde aynı yıllar için sırasıyla 2 ve 1.4 olarak hesaplanmıştır.
- 2000-2007 döneminde, sektör için ortalama sermaye/hasıla oranında yıllar itibariyle bir azalma olduğu dikkati çekerken, sanayi sektörü genelinde ortalama sermaye/hasıla oranında önemli bir değişim yaşanmamıştır.

Sektörde kullanılan makine ve ekipmanın önemli bir kısmı teknolojik ömrünü tamamlamış olup yeni yatırımlar açısından bir fırsat oluşturmaktadır.

7. İşgücü Verimliliği

- Tekstil ve giyim eşyası sektöründe emek verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer), 2003 yılında 0.5 manat düzeyinde iken 2005 yılında 0.8 manat seviyesine ulaştıktan sonra, 2006 yılında 0.7 manata gerilemiştir.
- Aynı dönemde imalat sanayii genelinde emek verimliliği incelendiğinde, 2003 yılında 4.3 manat olan bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer, 2005'te 5.5 ve 2006'da 5.9 düzeyine yükseldiği dikkat çekmektedir.

Sektörde işgücü verimliliği, imalat sanayi genelinin altında olup yıllar itibariyle sabit bir eğilim sergilemektedir.

8. Sektörel Kârlılık ve Rekabet

Sektörde kârlılığın itici gücü, üreticilerin kendi piyasalarında sahip oldukları rekabetçilik güçleridir. Bu anlamda tekstil ürünleri ve giyim eşyası sektörünün kârlılık ve rekabetçiliğini etkileyecek unsurlar; hammadde kaynaklarının bulunabilirliği, işgücü temini, işgücüne ödenen aylık ortalama ücret düzeyi, tesisin ölçek büyüklüğü ve üretim teknolojisi, yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda yaşanan rekabet düzeyi ve sektör ürünlerine olan talep ve bunu etkileyen faktörlerdir.

- Sektörün kullanacağı çok ve çeşitli hammadde kaynağı yurtiçinden temin edilebilmektedir.

- Sektörün çok az sayıda nitelikli işgücü ihtiyacı olup, niteliksiz işgücü temininde ise herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sektörde işgücü maliyetleri imalat sanayi ve sanayi sektörünün geneline göre düşüktür.
- Sektörde faaliyet gösteren tesislerin eskiliği, yeni teknoloji ve ölçek büyüklüğü dikkate alınarak yapılacak yatırımların rekabet gücünü ve kârlılığını artıracaktır.
- Sektörde firma sayısı az olup, yurtiçi rekabet düzeyi düşüktür.
- Sektördeki ithalat düzeyi yüksek olup, halkın gelir seviyesi yükseliş eğilimi göstermektedir.
- Coğrafi konum itibarıyla önemli büyüklükte bölgesel bir talep bulunmaktadır.

Geleneksel üretim kültürü, zengin hammadde varlığı, elverişli bir coğrafi konum ve potansiyel pazarlara yakınlık, işgücü maliyetlerinin düşüklüğü sektörün karşılaştırmalı üstünlükleri olup yatırımların kârlılığını ve rekabet gücünü artıran unsurlardır.

9. İş Ortamı ve Yasal Düzenlemeler

Azerbaycan Cumhuriyeti, bölgede en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülke konumundadır. Ülkede son yıllarda yatırım ortamının liberalleştirilmesi amacıyla yasal altyapının hazırlanması konusunda da önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda getirilen; Vergi Kanunu, Medeni Kanun, Toprak Kanunu, İş Kanunu, Gümrük Kanunu, Yabancı Para Kanunu, Uluslararası Hakemlik Kanunu vs. yasal düzenlemeler hem yerli hem de yabancı yatırımcılar açısından büyük ölçüde yatırım ortamını şeffaflaştırmış ve cazip hale getirmiştir. Yabancı yatırımcıların faaliyeti için herhangi bir özel izin talep edilmemektedir. Lisans talebi ise yabancı yatırımcılar açısından son derece basitleştirilmiştir.

Azerbaycan'da tekstil ve giyim eşyası yatırımı dahil olmak üzere bütün sektörlerle yönelik yatırım gerçekleştirecek yabancı yatırımcılara hükümet tarafından aşağıdaki temel güvenceler sunulmaktadır:

- *Vergi sonrası kârın istenen yere serbestçe transfer edilme garantisini,*
- *Millileştirmeye ve el koymaya karşı güvence,*
- *Hükümet organlarının illegal faaliyetleri sonucunda, yabancı yatırımcıların fizikî ve parasal kayıplara maruz kalmaları durumunda, zararın veya kaybın karşılanması garantisini.*

9.1. Dış Ticaret Düzenlemeleri

Azerbaycan, *Dünya Ticaret Örgütü*'ne (WTO) katılmak üzere müzakerelere başlamış, bunun yanında hükümet dış ticareti serbestleştirmek için de pek çok adım atmış bulunmaktadır. Azerbaycan yasaları ülkeye ithal edilen mallara uygulanacak çok sayıda gümrük rejimi kabul etmiştir ve bunların içinde yabancı yatırımcılar açısından en önemlileri *transit ithalat, gümrük depoları, gümrük antrepoları, geçici ithalat, gümrük bölgeleri içinde ve dışında işlemedir.*

Geçici ithalatta herhangi bir gümrük vergisi uygulanmamakta olup mallar gümrük yetkililerince belirlenen sürenin sonuna kadar Azerbaycan'dan yeniden-ihraç edilmek zorundadır.

Azerbaycan'a ithalat esnasında, mal gruplarına göre, nispi olarak %5, %1, %3, %10 ve %15 oranlarında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Maktu vergi oranları ise ise, ölçü birimlerine göre farklılık arz etmekte ve 0.06 sent–40 USD arasında değişmektedir.

İhracat, bazı tür metal ve metal ürünler dışında gümrük vergisinden muafır.

9.2. Yabancı Para Politikası

Azerbaycan'da döviz işlemleri, Para Düzenleme Kanunu'nun belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Azerbaycan'ın para kontrol yasası, “yerleşikler” ve “yerleşik olmayanlar” arasında bir ayırım yapmaktadır ve yerleşik kişiler açısından daha sıkı düzenlemeler öngörmektedir. Para operasyonları, *rutin para operasyonları* ve *sermaye hareketlerini içeren para operasyonları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Sermaye hareketlerini içeren para operasyonları, Azerbaycan Millî Bankası (AMB) tarafından onaylanan yöntemle yapılmak zorundadır. Bununla beraber, AMB'nin bu noktada herhangi bir prosedürü yoktur ve aslında sermaye hareketlerini de ihtiva eden para operasyonlarına ilişkin bir izin belgesi gerekmemektedir.

Yerleşik-olmayan legal şirketler, yurtiçi döviz piyasasından rutin para operasyonları için döviz satın alabilirler; ancak diğer durumlarda yasal şartların yerine getirilmesi zorunludur. AMB tarafından yeni yapılmış bir düzenlemeye göre, yerleşikler, doğrudan yatırım, menkul kıymet satın alımı, emlak alımı ve yerleşiklerin yabancı bankadaki mevduat hesabına para transferi amaçları doğrultusunda bazı devletlere (OECD üyelerine, Rusya'ya ve Azerbaycan'la yatırımlarla ilgili iki taraflı anlaşması olan ülkelere) para transfer edebilirler. Transferle ilgili olarak herhangi bir özel sınırlama söz konusu değildir.

Yabancı şirketler ve şahıslar, yerel bankalarda hem manat hem de yabancı para hesabı açtırabilirler. Birkaç istisna hariç, çalışanlara yapılan maaş ödemeleri de dahil olmak üzere, Azerbaycan'da gerçekleştirilen tüm ödemeler manat cinsinden yapılmak durumundadır. Yabancı para cinsinden yürütülecek bazı işlemler için AMB'nin izni gerekmektedir.

9.3. Vergiler

Azerbaycan'da iki tür vergi rejimi yürürlüktedir: Ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz sektöründe çalışan şirketler, *petrol konsorsiyumu vergi rejimine* tabidir. *Yasal vergi rejimi* ise tüm diğer yasal kuruluşlara tatbik edilmektedir.

İş dünyasında faaliyet gösteren Azerbaycanlı tüm girişimler, temsilcilik büroları, şubeler ve bireylerin yanı sıra Vergi Kanunu'nda tanımlanan “daimi müesseseler” vasıtasıyla Azerbaycan'da ticarî faaliyette bulunan yabancı şirketler ve bireyler, faaliyetlerinin Azerbaycan'da vergilendirilebilir olup olmadığına bakılmaksızın, vergi otoritelerine tescil ettirilmek mecburiyetindedir. Daimi müessese tesis etmemiş bölümler ayrı bir rejime tabidir.

Azerbaycan'da genel kurumlar vergisi oranı %22, katma değer vergisi genel oranı ise %18'dir.

9.4. Özelleştirme

Özelleştirme Kanunu'na göre, aşağıdaki kategoriler yabancı yatırımcı statüsünde değerlendirilmektedir:

- Yabancı yasal şirketler ve onların bağlı kuruluşları,
- Yabancı yatırımın payının, şirketin kuruluş sermayesinin %50'sinin üzerinde olduğu Azerbaycanlı yasal şirketler,
- Yabancı uyruklular; ve

- Herhangi bir ülke vatandaşı olmayan (devletsiz) şahıslar.

Azerbaycan'da yasal olarak kabul edilmiş birkaç özelleştirme yöntemi söz konusu olup bu yöntemler aşağıda verilmiştir,

- Stratejik yatırımcılara doğrudan satış,
- Yatırım ihalesinde satış,
- Özel nakit ve belge açık artırmaları,
- Genel açık artırmalar,
- Uygun koşullarla çalışanlara satış.

Dış ticaretle ilgili düzenlemeler, sektördeki yeni yatırımcılar için uygun bir ortam sağlamaktadır. Gümrüklerde, uygulamada ortaya çıkan sorunlar ise, hükümet tarafından giderilmeye çalışılmaktadır.

Azerbaycan'ın yabancı para politikası, yabancı yatırımcılar açısından herhangi bir caydırıcı özellik taşımamaktadır. Yabancı yatırımlar da, çeşitli kanunlarla güvence altına alınmıştır.

Hâlâ bazı yasal düzenleme ve uygulama eksikliklerine karşın, Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisine tam olarak geçiş iradesi olumlu bir gelişim göstermektedir.

10. SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> Sektörün, geleneksel olarak ülkenin en eski ve güçlü sanayi dalları arasında yer alması, Hammadde temininde sorun bulunmaması, Sektörün, ülkenin iktisadî gelişme potansiyelinin en önemli örnekleri arasında yer alması, Petrol dışı sektörlerin gelişiminin hükümetin öncelikli program konuları arasında yer alması, Orta Asya ve Hazar Bölgesi gibi potansiyel pazarlara yakın bir coğrafyada yer alınması, Kalifiye olmayan işgücü temininde sorun yaşanmaması, Sektörde aylık ortalama ücret düzeyinin düşük olması, Enerji maliyetlerinin (petrol ve doğal gaz) düşük olması, Sektör ürünlerine olan talebin süreklilik arz etmesi, Sektörde esnek üretim yapısının geçerli olması, Sektörde devlet kontrolü ve tekelci bir piyasa yapısının bulunmaması. 	<ul style="list-style-type: none"> Üretici fiyatlarının artış oranının imalat sanayii genelinin altında kalması, bu durumun kârlılık oranlarını olumsuz etkilemesi, Teknik bilgi ve becerisi yüksek eleman temininde güçlük çekilmesi, Üretim teknolojisi açısından, ithalata bağımlılığın yüksek olması, Finans sektörünün gelişme sürecini tamamlamamış olması, Altyapının nispi olarak yetersiz olması, Kayıt dışı ekonominin haksız rekabete yol açması, 'Hollanda Hastalığı'nın makro ekonomik açıdan handicap yaratması, Ulusal para birimi manatın aşırı değerlendirilmesi ve bunun ihracatı olumsuz etkilemesi, Serbest piyasaya intibak sürecinin devam etmesi.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yerli ve yabancı yatırımcılar açısından yatırım ikliminin olumlu yönde gelişmesi, Üretim teknolojisinin eskimesine bağlı olarak yeni yatırımların cazip hale gelmesi, Sektördeki ücret düzeyinin, halen, imalat sanayii ve sanayi sektörünün geneline ait ortalama ücretlerden daha düşük düzeyde bulunması, Fon kaynaklarından, yatırımların finansmanına yönelik düşük faizli kredi kullanım imkânlarının bulunması, Özelleştirme sürecinin devam etmesi, Petrol gelirlerinden sağlanan fonların öncelikle altyapı yatırımları için kullanılıyor olması, Yeni makine ve teçhizat alımında gümrük muafiyetinin uygulanması. 	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde, dünya ölçeğinde (Çin, Hindistan ve Uzakdoğu Ülkelerinden kaynaklanan) çok yoğun bir rekabet yaşanması, Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücretlerde son yıllarda yaşanan artışların üretim maliyetleri ve kârlılık açısından olumsuzluk yaratması, Ulusal para biriminin aşırı değerlendirilmesinin, ithalatı artırıcı etkiye bulunması, Bürokratik engellerin bulunması, Gelir dağılımının dengesiz olması, Karabağ sorununun devam etmesi.

11. Genel Değerlendirme

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve o tarihten itibaren büyük petrol gelirlerinin önemli katkısıyla hızlı bir iktisadî büyüme/kalkınma sürecine girmiştir. Ekonominin yaklaşık %90'ına yakın bölümünü oluşturan petrol ve petrol ürünleri sektörünün dışında kalan sektörlerin geliştirilmesi, Azerbaycan hükümetinin bölgelerarası gelişmişlik farklılığının ve yoksulluğun azaltılması yönünde uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik programların da temel unsurunu oluşturmaktadır.

Azerbaycan hükümetinin uygulamakta olduğu bu politika, diğer sektörlerin yanı sıra tekstil ve giyim eşyası imalatı sektörüne yönelik yatırım kararlarının verilmesinde önemli bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Yapılan analiz ve değerlendirmeler ışığında sektörle ilgili temel bulgular aşağıda özetlenmektedir:

- Sektör 2000–2005 döneminde sürekli bir büyüme performansı sergilerken, son iki yılda ortalama %18 oranında küçülmüştür. Sektörün küçülmesinde, başta Çin olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinin rekabeti temel etken olmuştur. Sektör üretiminin GSYİH içindeki payı %0.1'lerin de altına gerilemiştir.
- Sektörün dış ticaret yapısına bakıldığında ihracat ve ithalatın dengeli bir görünüm arz ettiği, ithalat içerisinde giyim eşyasının, ihracatta ise yarı mamul ürünlerinin (çırçırlanmış pamuk gibi) ağırlık taşıdığı görülmektedir. 2007 yılı için ihracat 60.6 milyon USD, ithalat ise 56.3 milyon USD düzeyindedir.
- Ulusal paranın değerli olması ithalatı cazip kılmaktadır. Söz konusu durum, üretimi yurtiçinde sınırlı olan özellikle giyim eşyasında Uzakdoğu ülkeleri ile rekabet etmeyi güçleştirmektedir.
- Sektörde çalışanlara ödenen aylık ortalama ücret düzeyi 2000–2007 döneminde artış göstermesine rağmen, halen imalat sanayii ve sanayi sektörü geneline ait ortalama ücretlerin bir hayli altındadır. Bu durum, sektöre yönelik yatırım kararı verilmesinde, olumlu bir faktör olarak değerlendirilmektedir. 2007 yılı itibarıyla, sektörün ortalama ücret düzeyi 98 manat iken, imalat sanayiinde 194, sanayi sektörü genelinde ise 349,7 manattır. Ücretlerdeki en önemli artış son iki yılda yaşanmıştır (2000–2005 döneminde 28 manat artan ücretler, son iki yılda 40 manat artmıştır)
- Sektörde gerekli nitelikli işgücü temininde (bilhassa marka bazlı ve üst gelir düzeyine hitap eden kaliteli konfeksiyon üretimi için) kısmen sorun yaşanabilecektir. Nitelik gerektirmeyen üretim faaliyetleri için eleman temininde bir sorun olmayacağı düşünülmektedir.
- Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin mülkiyet yapısına bakıldığında, işletmelerin %50'sinin kamu sektörü işletmelerine ait olduğu görülmektedir. Konfeksiyonda ise işletmelerin %90'ı özel sektöre aittir.
- Enerji maliyetlerinin düşüklüğü, mevcut ve yeni yatırımlar açısından maliyet avantajı taşımaktadır.
- Sektördeki ürün fiyatları 2003-2007 döneminde artış göstermesine rağmen, imalat sanayiindeki fiyat artışlarının çok altındadır (sektör ortalaması %4.4, imalat sanayii geneli %14.5).
- İşgücü verimliliği sektör genelinde artış göstermekle birlikte, imalat sanayii geneli ile kıyaslandığında çok düşük kalmaktadır (2003–2006 dönemi

ortalaması olarak sektörün işçi başına yaratılan katma değeri 0.6 manat iken, aynı değer imalat sanayii geneli için 5.1 manattır). Buradan hareketle, yüksek teknoloji ve yüksek verimlilik sağlayan yatırımlar kârlılık ve rekabet açısından avantajlı olacaktır.

- Sanayi sektörü yatırımlarında ithal edilecek yeni makine-teçhizat için gümrük vergisi istisnası bulunmaktadır.
- Tekstil ve hazır giyim eşyası sektörü, güçlü bir geleneksel tekstil sektörü geçmişi bulunan Azerbaycan'ın hem doğal kaynak potansiyelini değerlendirebilmek hem de büyük ölçüde ithalata bağımlı sektörü ülke ekonomisine daha fazla katma değer sağlayan bir özelliğe kavuşturmak bakımından, yatırımcılar açısından kritik önem arz etmektedir. Yapılan sektör değerlendirmesi ışığında elde edilen bulgular, uluslararası piyasalarda yaşanan rekabet gözden kaçırılmamak kaydıyla sektör ürünlerine yönelik önemli bir potansiyelin varlığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak; halkın refah seviyesinin her geçen gün görece olarak iyileşme kaydetmesi, moda ve gösteriş eğilimine bağlı olarak harekete geçen tüketim talebi, bölgede önemli bir dış piyasanın mevcudiyeti gibi olumlu faktörlere rağmen, yöresel talebi karşılayacak küçük ölçekli yatırımlar dışındaki tekstil yatırımları için, başta Çin olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinin rekabeti bir tehdit unsuru oluşturabilecektir.

Bununla birlikte, giyim eşyası sektöründe belirli ürünlerin üretiminin (iç giyim, çorap ve örme eşya gibi), yurtiçi talebin karşılanması ve başta bölge ülkeleri olmak üzere ihracat olanakları açısından, yatırımcılar için cazip olacağı tahmin edilmektedir.

EK: AZERBAJYCAN TEKSTİL VE GİYİM EŞYASI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ-1

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Üretim İstatistikleri							
Üretim Değeri (cari fiyatlarla milyon manat) (1) (2)	32.7	28.0	33.0	29.6	51.1	72.0	62.0
Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	27.5	8.6	11.8	4.0	48.6	-12.4	-23.9
İmalat Sanayii Genelinde Üretimin Gelişimi (bir önceki yıla göre değişim) (%)	15.3	5.5	17.7	10.2	16.0	6.9	7.3
Üretim Endeksi (2000=100) Tekstil Ürünleri	100.0	99.1	115.5	122.4	171.6	131.6	100.1
Üretim Endeksi (2000=100) Giyim Eşyası	100.0	77.3	61.3	42.5	89.3	82.2	62.6
Sanayi Sektörü Genelinde Üretim Endeksi (2000=100)	100.0	108.9	115.5	122.1	163.0	222.7	276.1
Sektörün Sanayi Üretimi İçindeki Payı (2000 yılı mukayeseli fiyatlarına göre)	1.1	1.0	1.0	1.0	1.2	0.8	0.5
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (Tekstil Ürünleri) (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	49.2	37.1	44.2	50.4	36.5	49.7	-
Özel	50.8	62.9	55.8	49.6	63.5	50.3	-
Üretimin Mülkiyete Göre Dağılımı (Giyim Eşyası) (%)	100	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Devlet	13.7	16.5	37.5	22.0	5.9	10.3	-
Özel	86.3	83.5	62.5	78.0	94.1	89.7	-
Üretimin GSYİH İçindeki Payı (%)	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0
2. İşyeri İstatistikleri							
Faaliyet Gösteren Tesis Sayısı (Adet)	193	230	195	192	187	196	-
Devlet	66	77	50	52	35	36	-
Özel	127	153	145	140	152	160	-
Tesis Sayısının Sanayi Sektörü Geneli İçindeki Payı (%)	9.8	9.8	8.1	7.9	7.3	7.4	-
İşyeri Sayısının Dağılımı (%)	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-
Küçük	-	70.9	76.4	75.0	70.1	75.0	-
Orta ve Büyük	-	29.1	23.6	25.0	29.9	25.0	-
Kişisel Üreticilerin Sayısı (Kişi)	378	560	161	110	430	523	-

(1): Kişisel üreticilerin payları dahil

Not: 2007 yılı üretim endeksi, üretimin bir önceki yıla göre değişimi dikkate alınarak hesaplanmıştır. Alt sektör bazında üretim değişimi bulunmadığından, alt sektörlerle ait üretim endeksinin hesabında, sektör genelindeki toplam artış oranı dikkate alınmıştır.

EK: AZERBAJYCAN TEKSTİL VE GİYİM EŞYASI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –2

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
3. İstihdam İstatistikleri							-
Çalışan Sayısı (Bin Kişi)	24.6	16.7	13.2	13.0	13.0	13.2	13.6
Önceki Yıla Göre Değişim (%)	11.3	23.7	-21.0	-1.5	0.0	1.5	3.0
Çalışanların Sanayi Geneli İçindeki payı (%)	12.3	9.4	7.7	7.4	7.3	7.2	7.0
Sektörde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	30.3	28.2	35.5	39.3	58.4	68.1	98.3
İmalat Sanayii Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	56.9	69.8	88.9	98.3	115.2	140.5	193.7
Sanayi Sektörü Genelinde Aylık Ortalama Ücret (Manat)	87.2	113.6	137.1	187	213.2	260.9	349.7
4. Fiyat ve Ücret Endeksi							
Sektör Üretici Fiyatlar Endeksi (Değişim) (%)	-	-12.8	2.1	8.3	3.9	3.1	4.5
İmalat Sanayii Üretici Fiyat Endeksi (Değişim) (%)	-	-7.0	17.1	7.4	5.9	24.6	17.7
Sektörde Ücretlerdeki Değişim (Önceki yıla göre nominal artış) (%)	1.0	2.5	25.9	10.7	48.6	16.6	44.3
İmalat Sanayii Genelinde Ücretlerdeki Değişim (%)	34.0	15.2	27.4	10.6	17.3	21.9	37.9
5. Dış Ticaret							
İhracat (Bin USD)	-	26,863	41,430	48,216	57,048	60,951	60,578
İthalat (Bin USD)	-	27,255	37,893	56,869	64,868	64,191	56,269
Dış Ticaret Hacmi (Bin USD)	-	54,117	79,323	105,085	121,915	125,143	116,848
Dış Ticaret Dengesi (X-M) (Bin USD)	-	-392	3,537	-8,652	-7,820	-3,240	4,309
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (X/M) (%)	-	98.6	109.3	84.8	87.9	95.0	107.7
İhracatın Ülke Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)	-	1.24	1.91	2.22	2.63	2.81	2.79
İthalatın Ülke Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)	-	1.64	2.28	3.41	3.89	3.85	3.38

EK: AZERBAJYCAN TEKSTİL VE GİYİM EŞYASI SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ –3

	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007
6. Yatırımlar							
Sabit Sermaye Stoku (cari fiyatlara göre) (Milyon Manat)	213.1	199.6	200.4	192.2	201.8	225.6	-
Sabit Sermaye Stokunda Değişim (Bir önceki yıla göre değişim %)	-0.4	-1.7	-1.5	-0.2	2	10.6	-
Sektördeki Sabit Sermaye Stokunun Toplam Stok İçindeki Payı (%)	2.9	2.1	1.7	1.3	1.1	1.1	-
Yıl İçinde Yapılan Sabit Sermaye Yatırım Harcamaları (Milyon Manat)	0.30	0.02	0.05	3.60	2.90	11.70	-
Yabancı Yatırımlar	-	-	-	-	-	-	-
Yerli Yatırımlar	0.30	0.02	0.05	3.60	2.90	11.70	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.04	0.00	0.00	0.10	0.07	0.30	-
Yıl Sonunda Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler (Milyon Manat)	0.3	0.1	0.1	3.5	1.4	7.1	-
Toplam İçindeki Payı (%)	0.1	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1	-
Sabit Yatırımlardan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim) %	18.6	-1.0	30.9	9.4	64.2	31.8	-
Sanayi Sektörü Genelinde Sabit Yatırımdan İstifade Seviyesi (Önceki Yıla Göre Değişim %)	4.7	-2.3	-13.0	-11.4	30.2	44.2	-
Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	6.5	7.1	6.1	6.5	3.9	3.1	-
Sanayi Sektörü Genelinde Ortalama Sermaye Hasıla Oranı (*)	2.0	2.3	2.4	2.5	2.0	1.4	-
7. Verimlilik							
Emek Verimliliği (bir işçinin bir saatte yarattığı katma değer) (Manat)	-	-	0.5	0.5	0.8	0.7	-
İmalat Sanayii Genelinde Emek Verimliliği (Manat)	-	-	4.3	4.8	5.5	5.9	-
8. Önemli Mahsullerin Üretimi							
Pamuk (Bin ton)	37.7	30.9	38.8	40.6	56.0	54.8	40.7
Pamuklu Dokuma (Bin kv.m)	683.0	2,926.0	3,320.0	4,038.0	3,099.0	3,077.0	2,087.0
Hazır İpek Kumaş (Bin kv.m)	-	8.2	104.4	583.9	437.2	295.7	-
Çorap (mlyn. Çift)	0.7	0.7	1.3	1.8	3.0	3.2	2.8
Erkek Gömlek (Bin Adet)	122.0	60.0	1.2	0.0	18.7	130.5	-
Halı ve Kilim (Bin kv. m)	15.8	5.9	268.6	308.5	630.3	269.2	3.9

(*): Sabit Sermaye Stoku / Üretim Değeri hesap yöntemiyle tarafımızca hesap edilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi